

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

Bakalářská práce

Autor: **Barbora Novotná**

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D.

2020

Zadávací list

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V dne

.....
(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Jitce Jirsákové, Ph.D. za odborné vedení práce, ochotu a její trpělivost.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je zhodnotit současnou prevenci rizikového chování na vybrané střední odborné škole se zaměřením na šikanu. A následně navrhnout doporučení ke zkvalitnění preventivních aktivit pro vybranou školu. Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou definovány základní pojmy, jako prevence, legislativa v oblasti primární prevence, školní poradenské pracoviště a školní metodik prevence, dále pak rizikové chování, šikana a kyberšikana.

V praktické části je na začátku charakterizovaná vybraná škola, následně je vyhodnocené dotazníkové šetření s žáky a polostrukturovaný rozhovor se školním metodikem prevence na vybrané střední odborné škole, včetně vyhodnocení výzkumných otázek.

Na základě vyhodnocení obou šetření je doporučen dané škole návrh na zlepšení v rámci prevence rizikového chování se zaměřením na šikanu. Byly navrženy besedy s odborníkem, projektový den pro celou školu, adaptační kurzy, besedy/semináře pro školního metodika prevence a další.

Klíčová slova

střední odborná škola, rizikové chování, adolescent, primární prevence, šikana

Abstract

The goal of this bachelor thesis is the analysis of the prevention of risk behaviour with emphasis on bullying and cyberbullying at a selected secondary technical school. The thesis also aims to provide a list of recommendations that help prevent such behaviour.

The thesis consists of two parts: theoretical and practical. The theoretical part offers an explanation of the basic concepts such as prevention, legislation in the field of primary prevention, school counselling centre and school prevention specialist. Other terms as risk behaviour, bullying and cyberbullying are also defined.

In the practical part, the selected school is introduced. Moreover, the practical part includes the questionnaire survey conducted among the pupils and a semi-structured interview with the school prevention specialist employed at the school as well as the evaluation of the research questions.

Based on the results of both surveys, the school is recommended to improve its prevention of risk behaviour with emphasis on bullying. Among the recommended activities are discussions with a specialist, a project day for the whole school, adaptation courses, discussions/seminars for the school prevention specialist and others.

Keywords

secondary vocational school, risk behavior, adolescent, primary prevention, bullying

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1 Cíl a metodika	11
2 Prevence	12
2.1 Dělení prevence.....	12
2.2 Zásady efektivní prevence rizikového chování.....	14
2.3 Legislativa v oblasti primární prevence rizikového chování.....	15
2.4 Školní poradenské pracoviště	16
2.5 Školní metodik prevence	16
3 Rizikové chování.....	18
3.1 Rizikové chování v adolescenci.....	19
3.2 Druhy rizikového chování	20
4 Šikana.....	22
4.1 Kyberšikana	28
4.2 Výzkum v kyberšikaně.....	32
5 PRAKTICKÁ ČÁST	34
5.1 Metodika.....	34
5.2 Charakteristika vybrané střední školy	35
5.3 Rozhovor se školním metodikem prevence	36
5.4 Vyhodnocení rozhovoru	38
5.5 Dotazníkové šetření.....	39
5.6 Vyhodnocení dotazníkového šetření	40
5.7 Vyhodnocení výzkumných otázek a doporučení	65
ZÁVĚR.....	68

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	73
SEZNAM PŘÍLOH	75
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřena na prevenci rizikového chování na střední škole. Jelikož je toto téma velmi obsáhlé, vybrala jsem si problematiku šikany a kyberšikany, které jsou velmi často skloňovanými problémy dnešní doby. Můžeme se s nimi setkat téměř všude v každodenním životě, nejen pouze ve školním prostředí. Škola je místo, kde jsou tyto rizikové jevy nejvíce rozšířeným problémem. A právě škola je ve spolupráci s rodiči a volnočasovými zařízeními zásadní složkou v prevenci proti těmto druhům rizikového chování.

Šikanu a kyberšikanu nalezneme na všech úrovních vzdělávacího systému - na mateřských, základních i středních školách. Bakalářská práce si bere za cíl zmapovat rizikové chování na středních školách. Konkrétně jsem si vybrala střední odbornou školu, kde jsem také provedla praktickou část této práce.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části je popsána definice prevence, její dělení, zásady efektivní prevence rizikového chování a legislativa v oblasti primární prevence. V rámci prevence na školách je důležité zaměřit se také na to, co je a jaké jsou činnosti školského poradenského pracoviště a školního metodika prevence. Zmíním zde i minimální preventivní program. Další kapitola je věnována rizikovému chování. Konkrétně je zaměřena na rizikové chování v adolescenci a druhy rizikového chování. V poslední kapitole jsem se zaměřila na šikanu a kyberšikanu, na jejich definici, znaky a projevy.

V praktické části byl proveden polostrukturovaný rozhovor s metodikem prevence. S žáky střední odborné školy bylo provedeno dotazníkové šetření se zaměřením na prevenci rizikového chování (šikana, kyberšikana), které bylo vyhodnoceno. Po vyhodnocení bylo navrženo doporučení pro prevenci tohoto rizikového jevu na dané škole. Škola si přála být anonymní, tak název školy v bakalářské práci není uveden.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Cíl a metodika

Cílem závěrečné práce je zhodnotit současnou prevenci rizikového chování na vybrané střední odborné škole se zaměřením na šikanu. A následně navrhnout doporučení ke zkvalitnění preventivních aktivit pro vybranou školu.

Nejprve bude provedena literární rešerše z dostupných zdrojů a budou zpracována teoretická východiska bakalářské práce se zaměřením na šikanu a její prevenci, včetně legislativy.

Cíl práce bude naplněn prostřednictvím kvantitativního dotazníkového šetření se zaměřením na prevenci vybraného rizikového jevu na vybrané střední odborné škole, které bude realizováno s žáky všech ročníků a také realizací kvalitativního šetření – rozhovoru s metodikem prevence na této škole. Na základě obou šetření budou navržena doporučení pro prevenci tohoto rizikového jevu na dané škole.

2 Prevence

Pojem prevence je často spojován s činnostmi, které by měly něčemu předcházet: rizikovému chování, špatným vztahům, některým nemocem apod. (Ciklová, 2014, s. 8).

Prevence je soubor opatření směřující k předcházení a minimalizace jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky. Může být výchovná, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiná intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezují jeho dalšímu výskytu, zmírňují již existující formy a projevy rizikového chování (Miovský a kol., 2015 a, s. 143). V případě výskytu rizikového chování slouží tato opatření k zabránění jeho dalšímu šíření, ke zmírnění důsledků nebo jeho přechodu do jiných forem (MŠMT, 2013, s. 8). Prevence se dělí na primární, sekundární a terciální (Miovský a kol., 2015 a, s. 143).

Podle Ciklové (2014, s. 8) „*na prevenci můžeme nahlížet jako na soubor aktivit či soustavu opatření, které podporují pozitivní chování a předcházejí negativním jevům v různých oblastech.*“

Základním pravidlem prevence ve školách a školských zařízeních není pouze předejit rizikovému chování, ale i výchova ke zdravému životnímu stylu, zdravému sebevědomí a vývoji sociálních kompetencí a dovedností. Pomocí preventivních činností se také snažíme žáky učit, jak účinně řešit konflikty a jak zvládat zátěžové stavy (Ciklová, 2014s. 8).

2.1 Dělení prevence

Primární prevence

Primární prevence je předcházení vzniku rizikového chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti (Primární prevence, 2018).

Klíčovou roli v primární prevenci sehrávají základní výchovní činitelé, především rodina, škola, volnočasová zařízení nebo lokální prostředí. Primární prevenci dále dělíme na nesespecifickou a specifickou. Ve vymezení je pak patrna role výchovně vzdělávacích faktorů (Miovský a kol., 2015 a, s. 144).

Specifická primární prevence rizikového chování má takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřena na některou z konkrétních forem rizikového chování. Vždy budou existovat děti a mladí lidé, pro které nebudou nabízené programy volného času z nějakého důvodu lákavý či dostupný (Miovský a kol., 2015 b, s. 30). Předchází výskytu rizikového chování a omezují jejich výskyt. Jedná se o všeobecnou prevenci, selektivní prevenci a indikovanou prevenci (MŠMT, 2013, s. 9):

1. **Všeobecná prevence** je zaměřena na běžnou populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika. Obvykle určena většímu počtu účastníků.
2. **Selektivní prevence** je zaměřena na skupiny žáků, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování. Jedná se o menší skupiny.
3. **Indikovaná prevence** je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problémových vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

Nespecifická primární prevence je podporována žádoucími formami chování. Jedná se o aktivity efektivního využívání volného času, upevňování zdraví a zdravého životního stylu (Miovský a kol., 2015 a, s. 144).

Sekundární a terciární prevence

Prevence sekundární a terciární je určena jedincům, kteří vykazují vážné formy rizikového chování, které není možné zvládat běžnými preventivními opatřeními. Tyto prevence mají zabránit dalšímu opakování trestných činů a eliminovat co nejvíce riziko související s daným typem rizikového chování a životním stylem člověka. V kontextu s terciární prevencí hovoříme o reedukaci a resocializaci. Reedukace je cílené posilování pozitivních vlastností osobnosti, které se nedostatečně rozvinuly. Resocializace je pomoc nasměrovat závislého nebo problémového jedince k novým životním hodnotám a životu bez patologie a závislosti. V zahraniční literatuře je prevence členěna i dál. (Miovský a kol., 2015 a, s. 146, 147).

2.2 Zásady efektivní prevence rizikového chování

Zásady efektivní prevence jsou součástí minimálních požadavků na preventivní programy ve školách (Standardy odborné způsobilosti, 2013, s. 20).

Zásady efektivní prevence podle Miovského a kol. (2015 b, s. 58-60):

- **Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií** – příčiny rizikového chování jsou různorodé, je nutné preventivní programy sestavovat souhrnně a spolupráce různých institucí musí být koordinována.
- **Kontinuita působení a systemačnost plánování** – programy musí navazovat, vzájemně se doplňovat a musí být vzájemně provázané, transparentní. Působení musí být systematické. Jednorázové působení není efektivní. Škodlivé mohou být informace jednostranné a zjednodušené.
- **Cílenost a adekvátnost informací a forem** – každý preventivní program musí mít definici pro jakou cílovou skupinu je určen. Je zohledněn věk, míra rizikovosti, úroveň vědomostí, sociokulturní zázemí, etnická příslušnost, postoje dané skupiny k určité konkrétní formě rizikového chování. Programy musí být atraktivní, aby nedokázaly jen zaujmout a udržet pozornost.
- **Včasný začátek** – preventivních aktivit je ideální už v předškolním věku dítěte. V nejranějším věku se vytvářejí názory, postoje a osobnostní orientace. Prevence musí začít co nejdříve. Je to efektivnější. Formy se musí přizpůsobit věku a možnostem dítěte. Vzdělání musí mít personál odpovídající pro tyto aktivity.
- **Pozitivní orientace** – součástí každého preventivního programu by měla být podpora zdravého životního stylu, využívání pozitivních vzorů a nabídka pozitivních alternativ atraktivních v příslušné cílové skupině.
- **Využití „KAB“ modelu** – orientace není pouze na úroveň informací, ale na kvalitu postojů a změnu chování. Cílem je ovlivnit chování.
- **Využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení** – často jsou děti a dospívající autoritou vrstevníci s větším vlivem než rodiče a učitelé. Mají vliv na jejich názory a postoje, můžou přispět ke snížení rizikového chování.

- **Denormalizace** – důležité je vytvářet taková klima, které není příznivé k podpoře a rozvoji rizikového chování. Mění se společenství, tak aby lidem nepřipadalo rizikové chování žádoucí. Cílem je zvýšit povědomí o daném problému.
- **Podpora projektivních faktorů** – u preventivních programů je podpora a vytváření podmínek společensky přijatelné aktivity a vytváření podpůrného prostředí. Dětem a mladistvým umožňujeme navázání vztahů.
- **Nepoužívání neúčinných prostředků** – neúčinné je poskytování zdravotních a jiných informací o daném druhu rizikového chování. Zcela neúčinné je odstrašování, zastrašování, zakazování, přehánění následků užívání, moralizování a efektivní výchova, postavená na emocích a pocitech.

2.3 Legislativa v oblasti primární prevence rizikového chování

Aby byla primární prevence realizována, je nutné mít oporu v legislativě, která vymezuje zásady primární prevence, nastavení kompetencí jednotlivých subjektů a určuje nezbytnou dokumentaci. Hlavním a základním dokumentem upravující oblast primární prevence rizikového chování je *Školský zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*, který stanovuje povinnost vytvářet podmínky pro zdravý vývoj dětí, žáků a studentů (MŠMT, legislativa, 2019).

Další důležitý je *Zákon 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek*. Tento zákon stanovuje opatření k ochraně před škodami působenými užíváním návykových látek (MŠMT, legislativa, 2019).

Zákon 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Zákon upravuje pracovní dobu, vzdělávání, kariérní systém a předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků. Vztahuje se na pracovníky v zařízení sociální péče a pedagogické pracovníky škol a školských zařízení, které jsou zapsány do rejstříku škol a školských zařízení (MŠMT legislativa, 2019).

Zákon 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona (MŠMT, legislativa, 2019).

Důležitá je také vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, pro funkci školního metodika prevence a výchovně vzdělávacího poradce (MŠMT, legislativa, 2019).

2.4 Školní poradenské pracoviště

Nyní jsou ve školách školní poradenské pracoviště, které slouží k poskytování poradenských a konzultačních služeb pro žáky, jejich zákonné zástupce a pedagogy. Podle MŠMT (2019) je vyhláška 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Pracoviště musí mít důvěrnost jednání a ochranu osobních dat klientů v souladu se zákonem č. 101/2000Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.(Zákony pro lidi, 2000).

Školní poradenské pracoviště se skládá z ředitele školy, výchovného poradce, školního metodika prevence, třídních učitelů a učitelek. Další poradenské služby zajišťuje školní psycholog a školní speciální pedagog. Běžné poradenské služby jsou poskytovány pro všechny žáky školy a jejich zákonné zástupce zdarma (inkluze v praxi, 2018). Poradenský tým zná velmi dobře prostředí a atmosféru školy (Ciklová, 2014, s. 13).

Podle Ciklové (2014, s. 14) „*je vnitřní systém komunikace, jasné vymezení rolí a kompetencí ve školském poradenském týmu je základním předpokladem pro kvalitní poskytování poradenství ve škole*“.

2.5 Školní metodik prevence

Metodika prevence má každá základní a střední škola v České republice. Pracuje jako koordinátor v oblasti prevence rizikových projevů chování. Náplň práce metodika prevence je zpracována v příloze č. 3 ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (Ciklová, 2014, s. 16).

Standardní činnosti školního metodika prevence je zpracována ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (MŠMT, Vyhláška, 2005, s. 21 - 23):

1. Metodické a koordinační činnosti:

- Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu.
- Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismus, sexuálního zneužívání a dalších sociálně patologických jevů.
- Metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- Koordinace přípravy a provedení aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a integraci žáků.
- Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v činnosti problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovišti, které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následně péči v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.
- Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence sociálně patologických jevů v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.
- Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence.

2. Informační činnosti:

- Zajišťování a předávání odborných informací.
- Prezentace výsledků preventivní práce školy.
- Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy.

3. Poradenské činnosti:

- Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování. Poskytování poradenských služeb a případně zajišťování péče.

- Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd.
- Příprava podmínek pro začlenění žáků se specifickými poruchami chování ve škole. Koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.

Minimální preventivní program

Je dokument školy, který je zaměřený na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti (Ciklová, 2014, s. 22).

Minimální preventivní program tvoří a realizují všichni pedagogičtí pracovníci školy. Metodik prevence kontroluje a koordinuje jeho tvorbu a realizaci. (Inkluze v praxi, 2018). Tento dokument se zpracovává na každý školní rok a je součástí výchovně vzdělávacího programu školy (Ciklová, 2014, s. 21).

V roce 2013 vyšel nový metodický pokyn a to Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-22294/2013-1. Tento pokyn je součástí minimálního preventivního programu (Ciklová 2014, s. 67). Cílem metodického pokynu je poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k samotnému řešení tohoto vysoce rizikového chování (MŠMT, Věštník, 2013, s. 2).

3 Rizikové chování

Rizikové chování nemá jednotnou definici. Je to způsobeno různými teoretickými východisky či zdůrazňování zdravotního, sociálního či normativního kontextu. Roztříštěnost definice rizikového chování je napříč obory, tak v jednotlivých oborech (Sobotková a kol., 2014, s. 39). Rizikové chování nahrazuje dříve používaný výraz patologické jevy (Klinika adiktologie, 2019).

Rizikové chování zahrnuje různé formy chování, které mají negativní dopady na fyzickém, psychické fungování člověka, anebo ohrožující jeho sociální okolí (Miovský a kol., 2015 a, s. 161). Nielson Sobotková (2014, s. 40) podle Macka

uvádí, že je rizikové chování „*takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí*“.

Pojem rizikové chování a riskující chování je vhodné rozlišovat. Riziko je neuvědomovaným nebo popíravým zřetelem chování vedeného jiným podnětem. Příklad je nechráněný pohlavní styk mezi náhodnými partnery. Riskující chování je typickým plným vědomím rizika, které může být i součástí stimulačního systému daného chováním (Miovský a kol., 2015 a, s. 163).

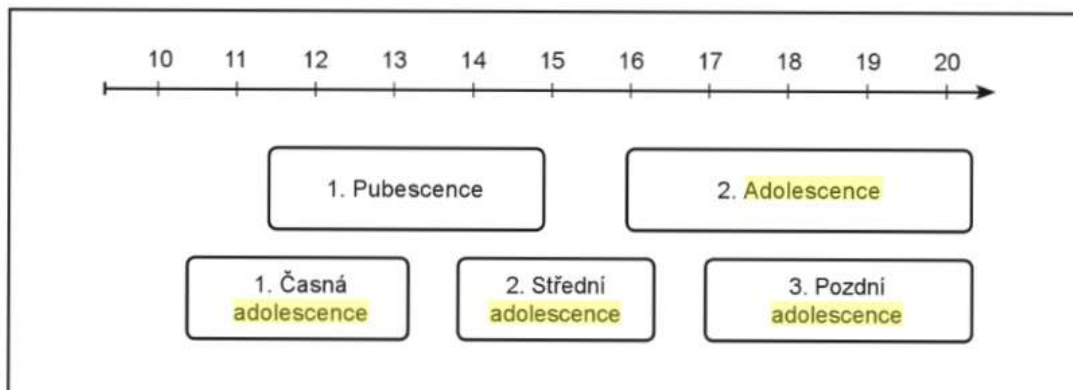
Motivací rizikového chování může být nezodpovědné rizikové chování. To je prostředkem k dosažení jiného cíle. Dále je motivací rizikového chování publikum kontrolovatelné riskující chování. To je motivováno strachem ze ztráty vyhledávaného chování. To bývá touha po vyhledávání nových výzev a testováním vlastních limitů (Miovský a kol., 2015 a, s. 164).

3.1 Rizikové chování v adolescenci

Adolescence – období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Toto období zahrnuje jednu dekádu života, od 10 do 20 let, kdy se jedinec stává dospělým. Dochází ke komplexní proměně osobnosti – somatické, psychické i sociální. Změny jsou podmíněny biologicky a vždycky je ovlivňují psychické a sociální faktory. Průběh je závislý na konkrétních kulturních a společenských podmínkách ve vztahu k dospívajícímu. V tomto období má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu identity (Vágnerová, 2017, s. 367).

První fází v adolescenci je puberta, v níž převládají biologické změny (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014, s. 17). Puberta je doprovázena rychlými morfologickými změnami, jako je fyzický růst a hormonální změny, psychické a sociální změny. V pubertě adolescent dosáhne schopnosti reprodukce. Začátek puberty se liší u žen a mužů (Sobotková a kol., 2014, s. 28).

Obrázek 1: Tradiční a moderní dělení období adolescence

Zdroj: Sobotková a kol., 2014, s. 27

Střední adolescence

Střední adolescence je od 14 do 16 let. V této fázi se formuje postava asexuální aktivita je determinována stupněm pohlavního zrání. U chlapců jsou výrazné faktory predikující sexuální aktivitu. Většina rodičů se snaží odradit děti od sexuální aktivity. Objevuje se homosexuální experimentování. Nastávají neshody a hádky s rodiči (Kabiček, Csémy, Hamanová a kol., 2014, s. 28-30).

Pozdní adolescence

Pozdní adolescence je od 17 do 19 let. V tomto období jsou mírné somatické změny. Vývoje prsů, penisu a pubického ochlupení je v 17-18 letech. Dospívající se postupně orientují na trvalejší vztahy. Začínají se zabývat politikou. Velkou roli hrají začínající intimní vztahy. Začínají sebe samého vnímat jako součást společnosti (Kabiček, Csémy, Hamanová a kol., 2014, s. 30,31).

3.2 Druhy rizikového chování

Existuje několik forem a výkladů rizikového chování. Nielsen Sobotková (2014, s. 40,41) řadí mezi rizikové chování:

- **Záškoláctví** (je spojeno s různými důvody)
- **Lhaní** (není vnímáno dostatečně jako rizikové)
- **Agresivita, agresivní chování**

- **Šikana, kyberšikana, násilné chování**
- **Obecně kriminální jednání** (krádež)
- **Vandalismus** (ve škole nejčastěji poškozování majetku školy)
- **Závislostní chování** (legální návykové látky – alkohol, cigarety,...)
- **Rizikové chování na internetu** (nevhodné či nelegální stránky)
- **Rizikové sexuální chování** (předčasný pohlavní styk, promiskuita, náhodné známosti)
- **Rizikové chování v dopravě** (neznalost dopravních předpisů, vliv návykových látek)
- **Extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity** (hazardní aktivity na rozdíl od extrémních sportů nesou s sebou vědomé hazardování s reálným rizikem smrti)
- **Užívání anabolik a steroidů**
- **Nezdravé stravovací návyky**
- **Extremismus** (pravicový, levicový)
- **Xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus**

Miovský a kol. (2015a, s. 161, 162) řadí tyto rizikové chování do 7 skupin:

- **Rizikové zdravotní návyky** (např. pití alkoholu, kouření, užívání drog)
- **Sexuální chování** (např. předčasné zahájení pohlavního života, promiskuita)
- **Interpersonální agresivní chování** (např. násilné chování, šikana)
- **Delikventní chování ve vztahu k hmotným majetkům** (např. krádeže, vandalismus)
- **Hráčství** (gambling)
- **Rizikové chování ve vztahu ke společenským institucím** (např. problémové chování ve škole jako záškoláctví)
- **Rizikové sportovní aktivity** (např. provozování adrenalinových a extrémních sportů)

Podle Kubíčka, Csémy, Hamanové (2014, s. 34,35) projevy SRCH-D rozdělujeme do tří hlavních okruhů:

- **Zneužívání (abúzus) návykových látek.** Vliv v dospívání na užívání návykových látek nemá látka sama, ale udávají ji vrstevníci ve společnosti. Většina adolescentů nežívala drogu o samotě. Když zneužívání pokračuje, může dospět až do závislosti.
- **Projevy v psychosociální oblasti.** Do této oblasti patří agresivita, delikvence, kriminalita, autoagresivita – sebepoškozování, sebevražedné myšlenky, sebevražedné pokusy, sebevražda. Úrazy, které jsou spojené s agresivitou nebo riskováním, a úrazy dopravní (řízení pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek). Problémové chování, které je přechodného charakteru jsou rvačky, tyranizování slabších, týrání zvířat, vzdorovité a provokativní chování, záškoláctví, lhaní, útěky z domova, ničení majetku, krádeže, žhárství atd. projevy, které přetrvávají déle než 6 měsíc, mohou přecházet v poruchy chování. Poruchy chování jsou onemocněním.
- **Projevy v reprodukční oblasti.** V této oblasti se sem řadí předčasný sexuální život, časté střídání partnerů a nechráněný pohlavní styk.

4 Šikana

Průzkumy v České republice ukazují, že se s šikanou setkává více než 40 % školáků. To číslo je alarmující, jako fakt, že se s šikanou setkávají i mladší děti. Výjimkou nejsou ani mateřské školy (Ciklová, 2014, s. 63).

Agresi a násilí vidíme v dnešní době všude okolo nás. Skoro denně jsme svědky agresivního a násilného chování lidí v hromadné dopravě, v obchodech, na pracovištích, na fotbalových zápasech, na hřištích, diskotékách, v politice a v rodinách. Násilí vidíme každodenně téměř všude (na televizních obrazovkách, čteme o něm v denním tisku, setkáváme se s ním v počítačových hrách) (Gajdošová a Herényiová, 2006, s. 209).

Šikana je podle Elliottové (2000, s. 83) „*zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se stále znovu a znovu setkáváme*“.

Na vymezení se odborníci shodují ve třech základních kritériích, která jsou (Janošová a kol., 2016, s. 27):

1. záměrné, respektive agresivní jednání vůči druhému
2. toto jednání je opakované
3. nerovnováha síly mezi jednajícími a tím, kdo je agresivnímu jednání vystaven

Znaky šikany podle Ciklové (2014, s. 63,64):

1. **Záměrnost a cílenost:** žák to dělá úmyslně!
2. **Opakovanost** – jinak vyřeším šikanu a jinak jednorázový agresivní útok.
3. **Nepoměr sil** – malý x velký, velký x malý, chytrý x méně nadaný, atd.
4. **Bezmocnost oběti a nepříjemnost útoků** – oběť prožívá bezmoc, strach, bolest, slabost.
5. **Samoúčelnost agrese** – strašně špatně se to odhaluje. Žáci velmi rádi svalují vinu na oběti (on mi udělal). Samoúčelnost vyjde najevo v průběhu vyšetřování.

Základní fakta o šikaně podle Fieldové (2009, s. 24):

- Šikana znamená psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání.
- Klíčovým rysem je vlastní vnímání situace: oběť se v tu chvíli cítí bezmocná.
- Kritickou otázkou je rozsah škody, která byla oběti šikany způsobena.
- Podle jedné australské studie je přibližně jeden z pěti žáků pravidelně šikanován a zhruba jeden z pěti pravidelně šikanuje ostatní.
- Agresor může a nemusí mít v úmyslu ublížit.

Charakteristika šikany podle Metodického pokynu (MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. 24 246/2008-6):

- Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, popřípadě skupině žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, krádeže vydírání, poškozování věcí druhé osobě, tak útoky slovní v podobě nadávek, vyhrožování, pomluv či ponižování. Může mít i podobu sexuálního

obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé formě jako přihlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.

- Šikanování se v zárodečné podobě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho zapojení do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního prostředí třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení jsou povinny předcházet všem projevům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoliv formě nesmí být pracovníky školy přijímáno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim zlehčovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Stádia šikanování podle Koláře (2011, 46 - 52):

První stádium: Zrod ostrakismu

Jedná se o mírně převážně psychické formy násilí, které se děje na okraji skupiny. Jde o neoblíbené a neuznávané vrstevníky, ostatní se na její účet dělají „drobné legrácky“, nebaví se s nimi, pomlouvají je apod. Tato situace je zárodečnou podobou šikanování.

Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ve skupině stoupá napětí, ostrakizování žáci začnou sloužit jako hromosvod nálad. Manipulace se zvyšuje a objevuje se fyzická agrese.

Třetí stádium: Vytvoření jádra

Třetí stádium je klíčový moment. Vytváří se skupina agresorů, která začne spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Jde o žáky, kteří jsou „slabí“.

Čtvrté stádium: Většina přijímá normy

Pravidla agresorů jsou přijaty a stanou se nepsaným pravidlem. Dochází k tlaku ke konformitě. Málokdo se dokáže agresorovi postavit. Teď tady platí „buď jsi s námi, nebo proti nám“. I žáci, kteří jsou mírným a ukázněným se začnou chovat krutě.

Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako pravidlo přijímají všichni žáci třídy. Šikanování se stává skupinovým plánováním. Žáci jsou rozděleny do dvou skupin. Jedna skupina má všechna práva a druhá skupina nemá žádná práva.

Typy šikany podle Fieldové (2009, s. 26-29):

- 1. Škádlení** – verbální násilí, které je nejnebezpečnější a často nejdéle probíhající forma šikany (např. nadávky, posměšky, pokřikování, urážení, atd.).
- 2. Vylučování ze skupiny** – založeno na společenské manipulaci a může být vyjádřeno otevřeně, ale i tím, že útočník i ostatní užívají nepřímé, nenápadné, tajné způsoby odmítavého chování a nepřátelskou řeč těla. Útočník může manipulovat skupinou lidí a sám vůbec nemusí přímo zasahovat – stačí mu, když použije k útoku společenskou strukturu. Cílem je vytvořit skupinovou identitu, která se stane nástrojem kontroly (např. výhrušné postoje, hrozivá gesta, „pohled“).
- 3. Fyzické napadení** – spočívá v opakovaném napadání někoho, kdo je slabší. Může se jednat o přímou agresi, např. kopání, plivání a bití nebo o nepřímé útoky, pomocí gest, narážek.
- 4. Obtěžování** – zahrnuje pravidelné dotěrné otázky, vyjádření nebo útoky týkající se sexu, pohlaví, náboženství, rasy či národnosti (např. nahlížení pod dveře toalety, nevíтанé sexuální nabídky a návrhy, atd.)

Chování zaměřitelné se šikanou

Tabulka 1: Rozdíly mezi šikanováním a škádlením

	ŠKÁDLENÍ	ŠIKANOVÁNÍ
Definice	Škádlení patří k rovnocenným, kamarádským nebo partnerským vztahům. Je chápáno jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady. Není v něm vítěz ani poražený.	Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá něco, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1. Záměr	Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Ublížit, zranit a ponižít.
2. Motiv	Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Základní tandem – moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost á la Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
3. Postoj	Respekt k druhému a sebeúcta.	Devalvace, znevážení druhého.
4. Citlivost	Vcítění se do druhých.	Bezohlednost, tvrdost a nelítost.

5. Zranitelnost	Dítě není zvýšeně zranitelné ani přecitlivělé.	Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6. Hranice	Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, ale útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
7. Právo a svoboda	Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opřevovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Bezpráví. Pokud se dítě brání, nebo dokonce „legraci“ oplatí, je tvrdě ztrestáno!
8. Důstojnost	Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
9. Emoční stav	Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10. Dopad	Podpora sebe hodnoty, pozitivní nálada.	Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

Zdroj: Kolář M., 2011, s. 6

Škádlení se dá zaměnit s šikanou. Oba tyto fenomény jsou hodně komplikované. U škádlení se očekává, že to bude legrace. Je patrné, že ten druhý to jako legraci

nebere, že je zraněný. Iniciátor škádlení pocíťuje lítost, omluví se a v činnosti nepokračuje. U šikany chce agresor druhému ublížit a má z toho radost. Chování se opakuje a násilí se stupňuje. Při rozlišování šikanování od škádlení je užitečné posoudit podezřelé chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic, práv a svobody, důstojnosti, emočního stavu a dopadu (Kolář, 2011, s. 64).

Další důležité podmínky k definici šikany je například, že oběť agresorovo chování nijak neprovokuje a k útokům dochází v prostředí, které není snadné opustit. Šikana se dělí na přímou a nepřímou a jednou z nejčastějších forem šikany je kyberšikana (Černá a kol., 2013, s. 20).

4.1 Kyberšikana

Všechno jde dopředu a hlavně svět moderních technologií je pestřejší a dokonalejší. S moderní technologií sem přišla i kyberšikana. V současné době je kyberšikana celkem rozšířená. Současné děti radši sedí u počítače, telefonu, tabletu nebo dalších moderních technologií než aby šly ven.

Kyberšikana je podle Koláře (2011, s. 83-84) *„jednou z forem psychické šikany. Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil“*.

Podle Prieceové a Dalglesh (2010, s. 51) je kyberšikana *„kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí“*.

Výzkumy potvrzují, že neexistuje zásadní rozdíly mezi tradiční šikanou a kyberšikanou. Kyberšikana je vlastně jiná podoba týrání (za použití ICT) a častou úzce souvisí s rozvojem šikany ve třídě. Rozdíl je pouze v tom, že kyberšikana více závisí na věku. To znamená, že s věkem roste mediální vybavenost dětí (Rogers, 2011, s. 13).

Předpona kyber – ukazuje prostředí, ve kterém se šikana odehrává. Je to tedy kybernetický svět počítačů, internetu a mobilních telefonů. Kyberšikana může také

probíhat i přes jiné technické komunikační prostředky, např. pagery. U nás jsou v drtivé většině využívány právě mobilní telefony a internet (Ciklová, 2014, s. 75).

Základní prvky kyberšikany podle Černé a kol. (2013, s. 21-23):

- **Děje se prostřednictvím elektronických médií.**
- **Opakovanost** – může být zajišťována publikem. Každý nový komentář pod urážlivou fotografií oběti má určitou formu agrese, stejně jako kliknutí na tlačítko „to se mi líbí“. U kyberšikany je opakovanost komplikovanější než u tradiční šikany – přeposílání zraňujícího obsahu může být chápáno jako opakování.
- **Záměrnost agresivního aktu ze strany útočníka.**
- **Mocenská nerovnováha** – vzniká mezi obětí a agresorem. U kyberšikany má trochu jinou podobu – setkáváme se spíše s tím, že agresorovi nelze v podstatě nijak zamezit v neustálém přístupu k oběti – vzhledem k tomu, že dnes jsme v online prostředí je oběť de facto dostupná kdykoliv. Dnes jsou mladí lidé neustále online. Je to legrace always on (vždy připojena).
- **Oběť vnímá toto jednání jako nepříjemné, ubližující.**

Specifické projevy kyberšikany podle E-nebezpečí (kyberšikana, 2010, s. 15):

- Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií.
- Ponižování a pomlouvání.
- Krádež identity.
- Ztrapňování pomocí falešných profilů.
- Provokování a napadání uživatelů v online komunikaci.
- Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť.
- Vyloučení z virtuální komunity.
- Obtěžování.

U kyberšikany je obtížné podle MŠMT (Příloha 7, 2017, s. 3):

1. **Zajistit rychlou ochranu oběti** (např. odstranit diskusní skupinu či profil, ve kterém ke kyberšikaně dochází)
2. **Zajistit dostatečný počet svědků** (u kyberšikany chybí svědci, publikum je anonymním a nelze identifikovat)

3. **Vystopovat útočníka** (útočník vystupuje pod přezdívkou, využívá falešné profily atd.)
4. **Rozpoznat, kdy jde o kyberšikany a kdy ne** (žáci si nevědí rady jak se vypořádat s kyberšikanou a nerozpoznají její hranice, neví koho kontrolovat, jak vystupovat a jaké další kroky podniknout)

Šíření kyberšikany podle Černé a kol. (2013, s. 28):

- Sociální sítě
- Online interaktivní hry
- Webové stránky
- Instant messaging (IM) a zprávy (SMS a MMS)
- Blogy
- Elektronická pošta (e-mail)
- Chatovací místnosti
- Internetové ankety, dotazníky

Tabulka 2: Rozdíly tradiční šikany a kyberšikany

Tradiční (školní) šikana	Kyberšikana
Rysy	
Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.	Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.
Opakované – agresor opakovaně napadá oběť v průběhu času (jednorázový akt agrese není šikanou).	Opakování se děje i díky veřejné povaze internetu – každé zhlédnutí urážlivého obsahu, přeposlání e-mailu či přidání komentáře je opakováním. Agresor tak může jediným aktem spustit kyberšikanu trvající delší čas.
Mocenská nerovnováha – oběť se silnějším agresorovi nedokáže bránit. Rozhoduje často fyzická síla či počet agresorů.	Mocenská nerovnováha – oběť nedokáže obtěžování technologicky zabránit, agresor se může schovat za anonymitu internetu. Nerozhoduje fyzická síla,

	znalosti technologií mohou být výhodou.
Přímá	
Fyzická (např. bití, poškozování majetku, krádeže věcí).	Fyzická (např. úmyslné pořizování intimních či jiných fotografií či videí oběti a jejich umístování na internet).
Verbální (např. nadávky, urážení).	Verbální (např. urážlivé, výhružné e-maily či SMS).
Neverbální (např. obscénní gesta).	Neverbální (např. posílání výhružných nebo obscénních obrázků).
Nepřímá	
Sociální (např. vylučování někoho ze skupiny).	Sociální (např. vylučování někoho z online skupiny, v Česku typicky ze „Spolužáci.cz“).
Verbální (např. šíření pomluv).	Verbální (např. zveřejnění soukromé konverzace či informací, šíření pomluv na internetu).
	Podvádění vydáváním se za někoho jiného, falešné nahlášení závadného obsahu/chování.

Zdroj: Černá a kol., 2013, s. 23

Specifika virtuálního světa

Virtuální svět se liší od reálného světa, jako se liší kyberšikana od tradiční šikany. Lidé ve virtuálním světě mohou být anonymní, mohou vzájemně komunikovat, aniž by byli fyzicky přítomni (Ciklová, 2014, s. 78). Ve Virtuálním světě my vlastně vůbec nevíme, kdo sedí na druhém konci, s kým to komunikujeme.

Tabulka 3: Rozdíl mezi kyberšikanou a šikanou

Kyberšikana	Šikana
Anonymní útočník	Konkrétní útočník
Útočník má mnoho identit	Útočník se nemění
Počítačové znalosti	Fyzická síla
Publikum – přístup může mít každý (webové stránky, blogy atd.)	Omezený počet účastníků
Těžko rozpoznatelná	Náznaky (roztrhané oblečení, modřiny, ...)

Zdroj: Kyberšikana, 2010

Pravidla, které nám mohou pomoci před kyberútokem podle E-nebezpečí (kyberšikana, 2010, s. 46, 47):

- Respektovat ostatní uživatele.
- Nebýt přehnaně důvěřivý.
- Nesdělovat citlivé informace, které by mohli být zneužity.
- Seznámit se s pravidly služeb internetu a GSM sítí.
- Seznámit se s riziky, které souvisí s elektronickou komunikací.

4.2 Výzkum v kyberšikaně

E-bezpečí udělala dotazníkový výzkum České děti v kyberšikaně. Ukázalo se, že přes polovinu (50 %) dětí mladších 13 let navštěvuje sociální sítě a více než třetina (26 %) dětí dostala na sociálních sítích nabídku na setkání s neznámými lidmi. Strašné je že 70 % z nich na schůzku dorazilo. Dnešní děti jsou v online světě hodně aktivní, používají řadu aplikací a sociálních sítí. Více než polovina (52 %) dětí ve věku 7-12 let využívá sociální sítě, přestože pravidla povolují tyto služby používat až od 13 let. Děti nejvíce času tráví vyhledáváním nejrůznějších videí na YouTube, dále Facebook a Instagram. Zjištění, že více než polovina respondentů přiznává, že zažila kybernetickou agresi prostřednictvím Facebooku, (43 %) pak přes Facebook Messenger je hrozná (České děti v kyberšikaně, 2019).

Společnost seznam.cz a centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci společně zrealizovali průzkum a zjistili, že téměř 51 % dětí do 18 let má zkušenost s nějakou formou kyberšikany. Nejčastěji se děti setkaly s verbálními útoky (33 %), obtěžováním za pomoci prozvánění (24 %) a vyhrožováním či zastrašováním (17 %). Nejvíce roste vydírání a krádež identity. K těmto formám potřebujete útočníky. Samy děti se přiznávaly, že jsou mnohdy autory kyberšikany vůči jiným dětem. Nejčastěji se uchylují k verbálním útokům (11 %) a obtěžováním prozvánění (6 %) (Výzkum rizikového chování v prostředí internetu, 2013).

5 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je zaměřena analýzu prevence šikany na vybrané střední odborné škole, kde bylo realizováno dotazníkové šetření s žáky z 1. – 3. ročníku a rozhovor s metodikem prevence na téma prevence rizikového chování zaměřené na šikanu a kyberšikanu. Dotazník je koncipován pro zmapování problému šikany a kyberšikany na vybrané střední odborné škole. Dále jestli jsou dostatečně informováni

a seznámeni s pojmy šikana a kyberšikana a jak jsou žáci spokojeni s preventivním programem.

5.1 Metodika

Dotazník byl vybrán, protože to je nejrychlejší metoda. Touto metodou získáme nejvíce informací. Byly stanoveny výzkumné otázky a podle nich vytvořeny položky (otázky) do dotazníku.

Výzkumné otázky k dotazníku:

Jak jsou žáci seznámeni s pojmy šikana a kyberšikana?

Setkali se žáci se šikanou?

Jak probíhá prevence rizikového chování se zaměřením na šikanu a kyberšikanu?

Jaké jsou požadavky žáků na preventivní program se zaměřením na šikanu a kyberšikanu?

Miroslav Chráska (2016, s. 158) podle Gavory uvádí, že dotazník je „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*“. Položky v dotazníku dělíme na otevřené a uzavřené. U otevřených položek respondent odpovídá sám, odpověď sám vytváří. U uzavřených položek má respondent předložené odpovědi a on si z nich vybírá (Chráska, 2016, s. 160).

Polostrukturovaný rozhovor byly vybrán, protože byly stanoveny výzkumné otázky a podle nich vytvořeny základní otázky. Na základě odpovědí školního metodika prevence byly základní otázky dále doplněny dotazy tazatele.

Výzkumné otázky pro rozhovor:

Jaké povinnosti má školní metodik prevence?

Jak probíhá prevence rizikového chování se zaměřením na šikanu a kyberšikanu?

Jaké jsou požadavky žáků na preventivní program se zaměřením na šikanu a kyberšikanu?

Podle Chráska (2016, s. 176) je rozhovor „*metoda shromažďování dat o pedagogické realitě, které spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta*“. Rozhovor může být strukturovaný, nestrukturovaný, polostrukturovaný a skupinový (Chráska, 2016, s. 176 – 177).

5.2 Charakteristika vybrané střední školy

Vybraná střední odborná škola si nepřála být jmenována, proto ji neuvádím plným jménem. Daná škola se nachází ve Středočeském kraji. Škola nabízí uchazečům tříleté učební obory skupiny H zakončené výučním listem a nástavbové maturitní studium. Učební obory mají gastronomické zaměření (kuchař, číšník, cukrář). Střední odborná škola poskytuje střední vzdělávání, které rozvíjí vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty získané v základním vzdělávání. Zřizovatelem této školy je Středočeský kraj. Škola má kapacitu 450 žáků a v současné době evidují 358 žáků. Na této škole nabízí kurzy (adaptační kurzy, baristický kurz, atd.), projekty, soutěže, exkurze, spolupráce se zahraničními školami a mimoškolní aktivity.

Škola má domov mládeže kde poskytují ubytování a vede žáky k plnohodnotnému využívání volného času formou zájmových činností. Odborný výcvik žáků se uskutečňuje pod dohledem učitelů odborného výcviku ve středisku praktického vyučování. Toto středisko zahrnuje školní jídelnu, školní restauraci a školní prodejnu.

Prevence na dané škole

Střední odborná škola má zřízené školní poradenské pracoviště, to se skládá z výchovného poradce a školního metodika prevence. Minimální preventivní program této školy je zaměřen na předcházení rizikovému chování. Na webových stránkách školy nemají aktuální minimální preventivní program, ale mají tam ze

školního roku 2018/2019.-V příloze č. 1 najdete program proti šikanování, který byl vytažen z minimálního preventivního programu dané střední odborné školy.

5.3 Rozhovor se školním metodikem prevence

Byl proveden rozhovor se školním metodikem prevence na téma prevence rizikového chování zaměřené na šikanu. Pro realizaci byl použit polostrukturovaný rozhovor. Uskutečnil se 17. 2. 2020 na půdě vybrané střední odborné školy. Rozhovor trval přibližně 25 minut.

Rozhovor:

1. Kolik je Vám let?

- 33 let.

2. Jak dlouho pracujete ve školství?

- 7. školní rok.

3. Jaká je náplň práce školního metodika prevence?

Úkolem je:

- *Spolupracovat s učiteli těch předmětů, ve kterých je možné vhodnou formou zavádět do výuky etickou a právní výchovu, výchovu ke zdravému životnímu stylu a další oblasti preventivní výchovy.*
- *Koordinovat přípravu Minimálního preventivního programu, jeho zavádění ve škole a školském zařízení.*
- *Sledovat rizika vzniku a projevy sociálně patologických jevů a uplatňovat metody, které mají ověřenou účelnost, a lze u nich měřit efektivitu.*

4. Jaké aktivity na téma šikana ve škole pořádáte?

- *V rámci suplovaných hodin (když je mám já) nebo hodin základy společenských věd je promítán film Mezi stěnami, který je z kolekce filmů pro školy určených pro metodika prevence, k filmu je i metodický materiál.*
- *Další aktivity jsou podle situace (ale většinou se vše řeší už se samotnými aktéry, pokud se tedy něco řeší).*

5. Můžete jednotlivé aktivity stručně popsat?

- *V případě pouštění filmu probíhá ještě beseda na téma (nebo součástí školního vzdělávacího plánu předmětu základy společenských věd je téma šikana) a poté probíhá rozbor filmu a tématu.*
- *Samotné řešení je pak případ od případu a postupuje se podle metodických pokynů MŠMT.*

6. Pořádá škola besedy na téma šikana?

- *Plošná beseda pro celou třídu se koná jen v rámci školy, pokud víme, že se ve třídě něco děje.*
- *Firmy na toto téma neobjednáváme nebo spíše ještě nebyl důvod to řešit tímto způsobem.*

7. Jaké aktivity na téma kyberšikana ve škole pořádáte?

- *Kyberšikana se probírá v rámci školní vzdělávací plán v hodinách ICT (informační a komunikační technologie).*
- *Nebo v případě mého suplování v nějaké hodině.*

8. Můžete jednotlivé aktivity stručně popsat?

- *Prevence kyberšikany probíhá formou filmů k tomuto tématu určených a následných besed, před filmem vždy proběhne rozbor tématu jako takového.*

9. Pořádá škola besedy na téma kyberšikana?

- *Besedy jsou v rámci výuky. Besedy moc nerealizujeme, jsou finančně náročné.*

10. Mají žáci o tyto aktivity ve vyučovacích hodinách nebo po vyučování zájem?

- *Tyto aktivity jsou buď v rámci školní vzdělávací plán, tudíž v hodinách, nebo v suplované hodině, případně v rámci vyučování sjednanou firmou.*
- *Případně i během adaptačního kurzu. Na adaptačním kurzu se řeší, kdo je metodik prevence, výchovný poradce. Jaké mají pravomoce, co řeší atd. Když se na kurzu, něco stane např. šikana, tak se to řeší a podrobněji se to probere s žáky.*

11. Jsou tyto aktivity pro žáky povinné?

- *Pokud je to v souladu se školním vzdělávacím plánem, tak ano.*
- *Pokud je to řešeno firmou, má žák právo nesouhlasit se svou přítomností, v tom případě jde do jiné třídy.*

12. Jaká je zpětná vazba žáků na uskutečněné aktivity?

- *Nedáváme jim žádné dotazníky, spíš si o tom pak povídáme a třeba se časem i na základě toho někdo ozve s problémem.*

13. Mají žáci zájem o tyto aktivity a besedy?

- *Ano.*

14. Už jste řešila šikanu na vaší škole?

- *Řešili, jak normální tak kyberšikanu, vše se vyřešilo na půdě školy*

5.4 Vyhodnocení rozhovoru

Z rozhovoru vyplynulo, že škola preventivní aktivity zařazuje do výuky v rámci školního vzdělávacího programu, případně i během adaptačního kurzu. Ve vyučovacích hodinách probíhají besedy nebo spíše pouští žákům film se zaměřením na prevenci rizikového chování. Když nastane problém, tak si učitel se žáky popovídá o těchto problémech a rozeberou je. Z důvodu, že je všechno placené a finančně náročné daná škola moc besedy nepořádá. Šikana i kyberšikana se ve škole vyskytla a vše bylo vyřešeno podle postupu MŠMT na půdě školy. Dále metodička prevence uvedla, že žáci jeví zájem o aktivity se zaměřením na šikanu a kyberšikanu.

5.5 Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření bylo realizováno prostřednictvím dotazníku v rámci běžné výuky za přítomnosti vyučujících. Šetření bylo provedeno anonymně ve třech dnech 20. 2. 2020 – 21. 2. 2020 a po jarních prázdninách 2. 3. 2020. Dotazník byl směřován na žáky 1. – 3. ročníku. Dotazník se skládá z 26 otázek (celé znění dotazníku viz. Příloha č. 2).

Výzkumné otázky, podle kterých byl sestaven dotazník:

Jak jsou žáci seznámeni s pojmy šikana a kyberšikana?

Setkali se žáci se šikanou?

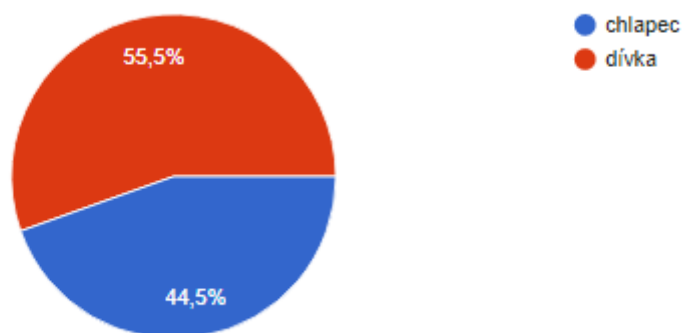
Jak probíhá prevence rizikového chování se zaměřením na šikanu, kyberšikanu ve škole?

Jaké jsou potřeby žáků na preventivní program se zaměřením na šikanu, kyberšikanu?

5.6 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Otázka č. 1 Pohlaví?

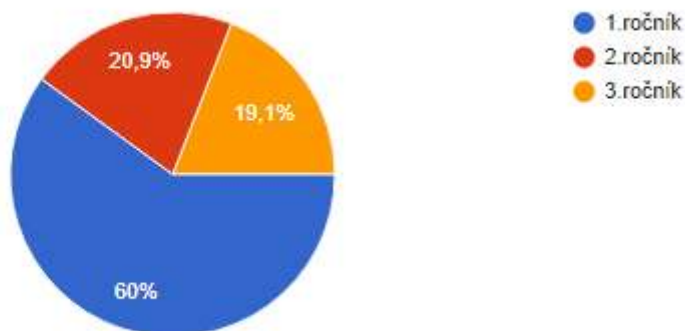
Graf 1: Pohlaví

Zdroj: vlastní šetření

Otázka č. 2 Do kterého ročníku chodíš?

Graf 2: Do kterého ročníku chodíš

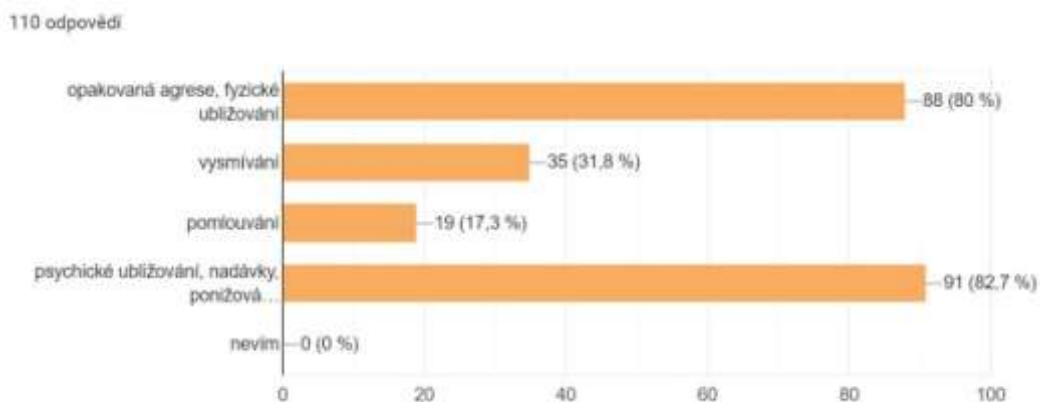
Zdroj: vlastní šetření

V 1. ročníku odpovídalo 60% žáků, v 2. ročníku odpovídalo 20,9 % žáků a ve 3. ročníku vyplnilo dotazník 19,1 % žáků (viz. Graf 2). Celkem odpovídalo 110 žáků.

Z tohoto počtu bylo 44,5% chlapců a 55.5 % dívek (viz. Graf 1)

Otázka č. 3 Co je podle tebe šikana?

Graf 3:Co je podle tebe šikana

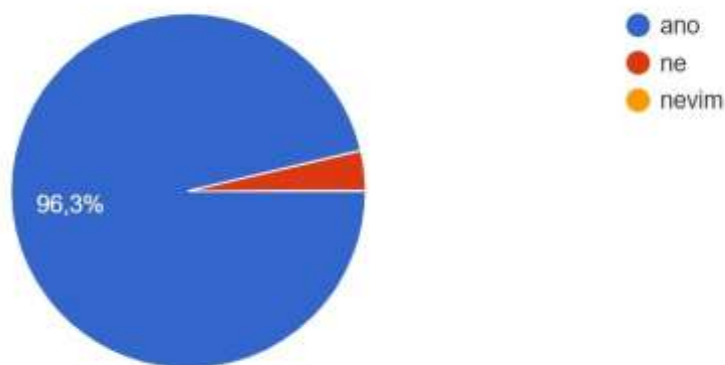

Zdroj: vlastní šetření

Třetí otázka ukázala, že většina žáků ví, co znamená pojem šikana. 82,7% žáků odpovědělo, že je šikana psychické ubližování, nadávky, ponižování atd. 80% žáků označilo, že je šikana opakovaná agrese, fyzické ubližování. 31,8% žáků uvedlo vysmívání a 17,3 % uvedlo pomlouvání (viz. Graf 3). Z otázky číslo tři vyplývá, že žáci jsou o šikaně dostatečně informováni a tento pojem velmi dobře znají.

Otázka č. 3 Je to podle tebe šikana? Žáci spolužákovi pravidelně vysypou batoh a seberou mu svačinu.

Graf 4: Žáci spolužákovi pravidelně vysypou batoh a seberou mu svačinu

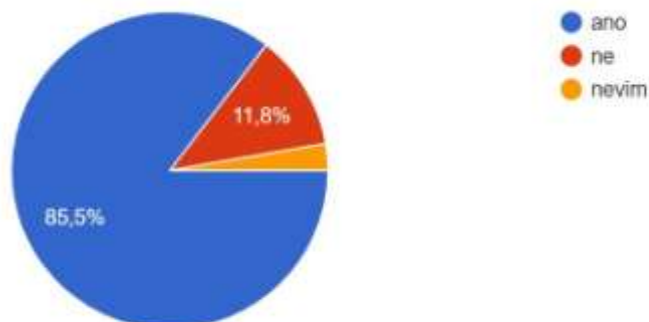

Zdroj: vlastní šetření

Otázka číslo dvě prokázala, že žáci poznají šikanu v praxi. 96,3 % odpovědělo ano a 3,7 % odpovědělo ne (viz. Graf 4). Rozpoznat šikanu v praxi není pokaždé jednoduché.

Otázka č. 5 Je to podle tebe šikana? Žáci ponižují spolužáka a urážejí ho.

Graf 5: Žáci ponižují spolužáka a urážejí ho.

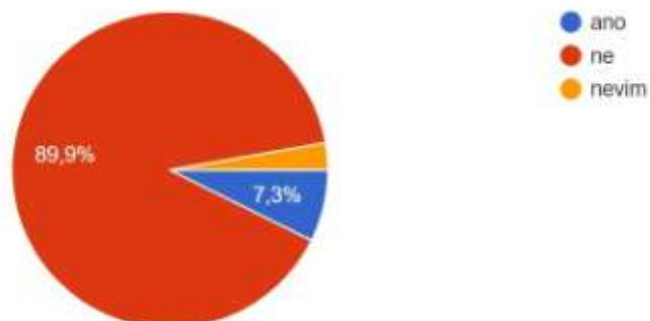

Zdroj: vlastní šetření

Podle tohoto grafu se ukázalo, že někteří žáci nevědí, jestli je nebo není šikana. Přesto většina žáků poznala, že uvedená situace je šikana. 2,7 % žáků neví, 11,8 % žáků odpovědělo ne a 85,5 % žáků odpovědělo ano (viz. Graf 5). Stále převládá, že většina žáků ví, že to je šikana.

Otázka č. 6 Je to podle tebe šikana? Žáci se popichují a mají dobrou náladu.

Graf 6: Žáci se popichují a mají dobrou náladu

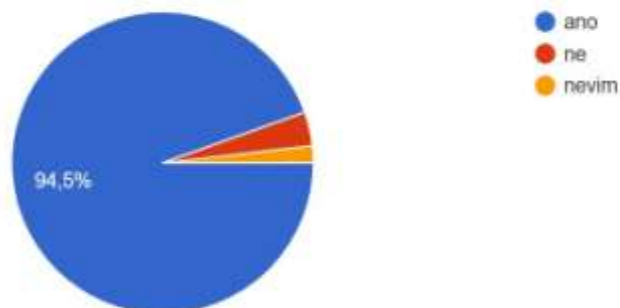

Zdroj: vlastní šetření

U této otázky většina žáků poznala, že to šikana není. 89,9 % uvedlo ne, 7,3 % uvedlo ano a 2,8 % uvedlo nevím (viz. Graf 6). Žáci v tomto případě poznali správně, že v tomto případě se o šikanu nejedná.

Otázka č. 7 Je to podle tebe šikana? Žáci úmyslně ničí spolužákovi věci.

Graf 7: Žáci úmyslně ničí spolužákovi věci.

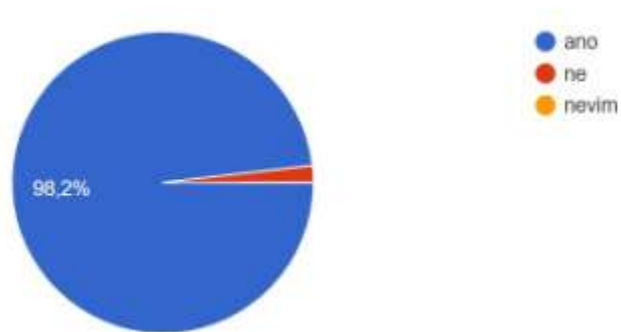

Zdroj: vlastní šetření

Otázka číslo sedm se dotazovala na ukázkový příklad šikany. Zvolené možnosti žáků tomu odpovídaly. 94,5 % žáků uvedlo ano, pouze 3,6 % žáků uvedlo ne a 1,8 % žáků uvedlo, neví (viz. Graf 7). Z grafu 7 je vidět, že žáci dokáží správně rozpoznat šikanu.

Otázka č. 8 Je to podle tebe šikana? Žáci do spolužáka kopají, strkají a někdy ho profackují.

Graf 8: Žáci do spolužáka kopají, strkají a někdy ho „profackují“

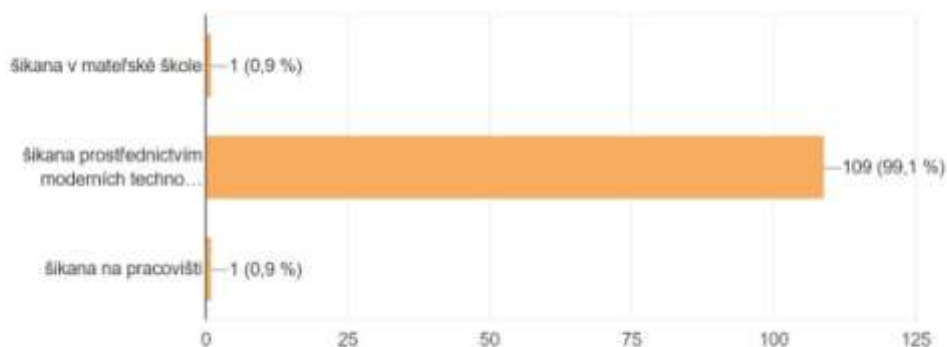
Zdroj: vlastní šetření

U otázky číslo osm se jednalo opět o jasnou ukázkou šikany. 98,2 % žáků odpovědělo ano, pouze 1,8 % uvedlo ne (viz. Graf. 8).

Z otázek 3 – 8 vyplývá, že většina žáků je schopna rozpoznat šikanu. Je dobře, že žáci střední odborné školy dokážou rozpoznat šikanu. Škola je velmi dobře informuje.

Otázka č. 9 Co znamená pojem kyberšikana?

Graf 9: Co znamená pojem kyberšikana

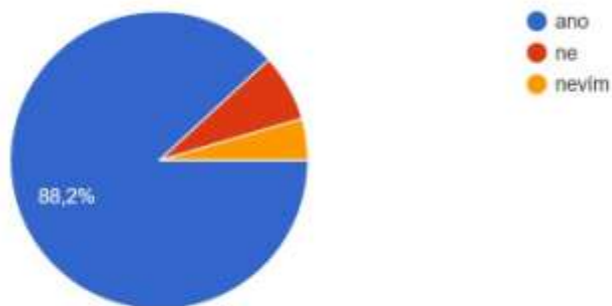

Zdroj: vlastní šetření

V této otázce zjišťujeme, jestli respondenti znají pojem kyberšikana. Většina žáků tento pojem zná. 99,1 % žáků uvedlo, šikana prostřednictvím moderních technologií. 0,9 % žáků uvedla šikana na pracovišti. 0,9 % uvedlo, šikana v mateřské škole (viz. Graf 9). V dnešní době je tento druh šikany velmi rozšířený a proto by žáci měli tento pojem znát. Žáci používají každý den internet, mobilní telefony, tablety a jsou tímto druhem šikany ohroženi.

Otázka č. 10 Je to podle tebe kyberšikana? Spolužák šíří moje ztrapňující nebo osobní obrázky.

Graf 10: Spolužák šíří moje ztrapňující nebo osobní obrázky

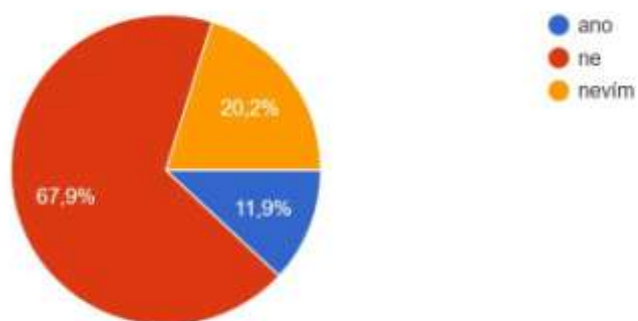

Zdroj: vlastní šetření

U otázky deset zjišťují, jestli dokážou respondenti rozpoznat kyberšikana v praxi. 88,2 % respondentů uvedlo správnou odpověď ano, 7,3 % odpovědělo ne a 4,5 % neví, jestli nastíněná situace je nebo není kyberšikana (viz. Graf 10). U grafu 10 většina žáků dokázala poznat kyberšikana.

Otázka č. 11 Je to podle tebe kyberšikana? Právě jsem dostal e-mailem rasistický vtip a mám ho poslat dál.

Graf 11: Právě jsem dostal e-mailem rasistický vtip a mám ho poslat dál

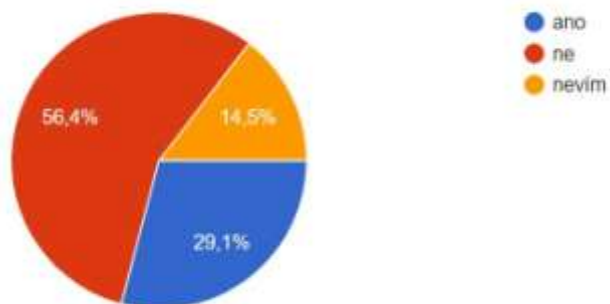

Zdroj: vlastní šetření

U této otázky, již někteří respondenti nedokázali rozpoznat, zda šlo o kyberšikana, nebo ne. 20,2 % respondentů neví a 67,9 % respondentů odpovědělo správně, uvedená situace není kyberšikana. 11,9 % žáků odpověděla ano (viz. Graf 11). V této otázce si respondenti úplně jasně nejsou, jestli to je nebo není kyberšikana.

Otázka č. 12 Je to podle tebe kyberšikana? Pronásleduje mě jeden kluk. Pořád mi volá a posílá textovky.

Graf 12: Pronásleduje mě jeden kluk. Pořád mi volá a posílá textovky

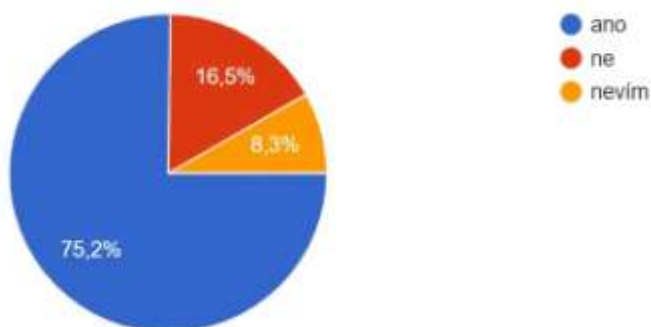

Zdroj: vlastní šetření

V otázce číslo dvanáct 56,4 % žáků odpovědělo, že to není kyberšikana, 29,1 % žáků odpovědělo ano je to kyberšikana a 14,5 % dotazovaných neví (viz. Graf 12). V praxi je vidět, že žáci nejsou si jisté, jestli to je nebo není kyberšikana. Tohle se děje velice často a proto se velmi často stává, že žáci hrozbu kyberšikany nerozeznají. Někdo může říct, že v tomto případě to je sporné. V tomto případě dotyčný ví o každém kroku pronásledovaného a neustále oběť obtěžuje textovými zprávami, můžeme říci, že zde jde o kyberšikanu.

Otázka č. 13 Je to podle tebe kyberšikana? Někdo mi sebral moji identitu a píše ostatním hrozné věci.

Graf 13: Někdo mi sebral moji identitu a píše ostatním hrozné věci

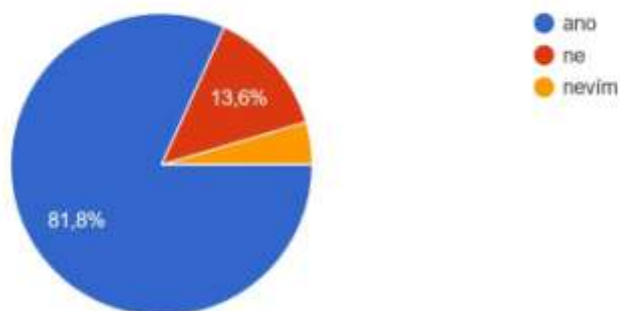

Zdroj: vlastní šetření

U otázky číslo třináct je nejvíce odpovědí. Ano odpovědělo 75,2 % respondentů, ne 16,5 % a nevím 8,3 % dotazovaných (viz. Graf 13). V poslední době je tato kyberšikana velmi rozšířená.

Otázka č. 14 Je to podle tebe kyberšikana? Někdo mi posílá výhružné textovky, e-maily.

Graf 14:Někdo mi posílá výhružné textovky, e-maily

Zdroj:vlastní dotazník

Na otázku číslo čtrnáct dokázala většina dotazovaných odpovědět správně 81,8 %.

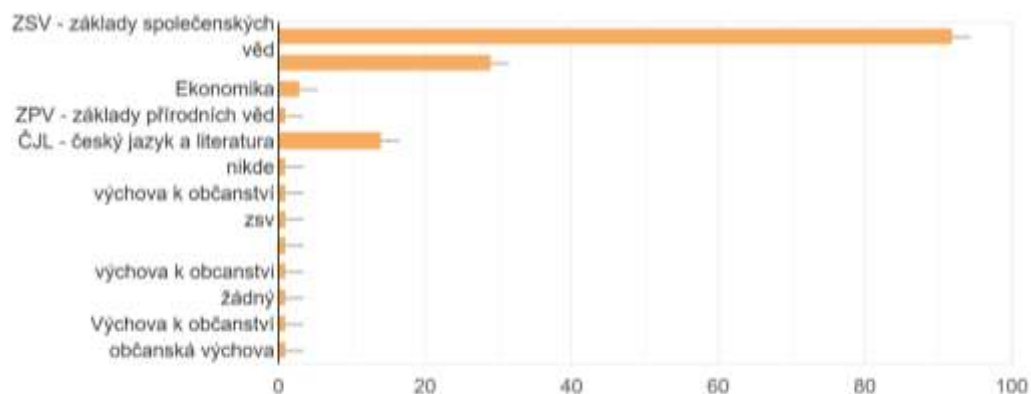
13,6 % odpovědělo ne a 4,5 % žáků neví (viz. Graf 14). Tady je jasné, že to je kyberšikana.

Z otázek 10 – 14 jsem zjistila, že většina žáků dokáže rozpoznat kyberšikanu.

Některé situace se těžko rozlišují, a proto bych doporučila s žáky kyberšikanu více probrat. S touto problematikou se setkávají dnes a denně.

Otázka č. 15 Ve kterých předmětech probíráte prevenci se zaměřením na šikanu, kyberšikanu?

Graf 15: Ve kterých předmětech probíráte prevenci se zaměřením na šikanu, kyberšikanu

Zdroj: vlastní šetření

Patnáctá otázka se zaměřuje, kde žáci probírají prevenci. 84,4 % dotazovaných odpovědělo, že prevenci probírají v Základech společenských věd. 26,6 % žáků odpovědělo, že probírají prevenci v Informačních a telekomunikačních technologiích. 12,8 % žáků odpovědělo v Českém jazyce a literatuře. 2,7 % uvedlo nikde. 2,7 % uvedlo ve Výchově k občanství (viz. Graf 15).

Otázka č. 16 Jak často probíhají preventivní aktivity zaměřené na šikanu a kyberšikanu?

Graf 16: Jak často probíhají preventivní aktivity zaměřené na šikanu a kyberšikanu

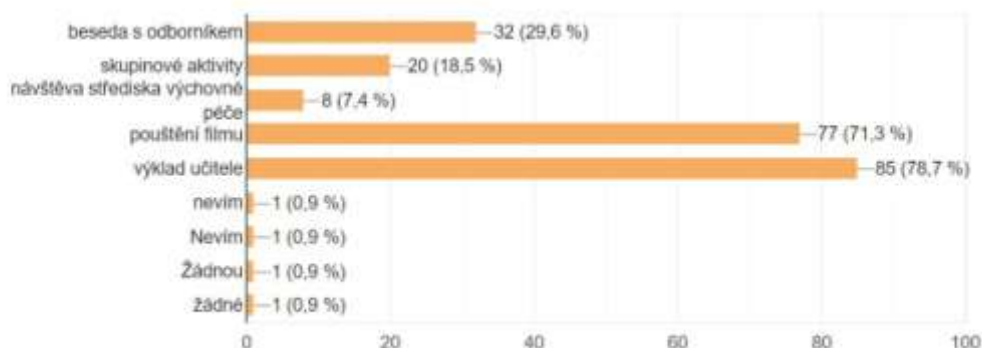

Zdroj: vlastní šetření

Tento graf nám ukazuje, jak často probíhají aktivity zaměřené na šikanu a kyberšikanu v dané škole. 48,6 % žáků uvedlo, jednou za rok. 31,4 % respondentů odpovědělo jednou za půl roku a 13,3 % žáků uvedlo jednou za měsíc. Ostatní odpověděli po 1 % nevím, u nás nikdy, naposledy v prvním ročníku střední školy, podle mě každý týden, nepamatuji si ani 1 preventivní prohlídku (viz. Graf 16).

Otázka č. 17 které preventivní aktivity na téma šikana jsi ve škole absolvoval/a?

Graf 17: Které preventivní aktivity na téma šikana jsi ve škole absolvoval/a

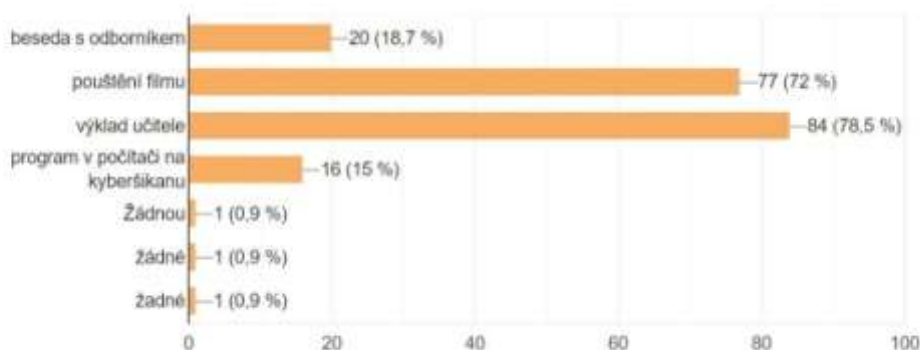

Zdroj: vlastní šetření

V otázce číslo sedmnáct zjišťujeme, které aktivity žáci absolvovali, v dané škole. 78,7 % respondentů odpovědělo výklad učitele, 71,3 % pouštění filmu, 29,6 % beseda s odborníkem, 18,5 % skupinové aktivity, 7,4 % návštěva střediska výchovné péče, 1,8 % neví a 1,8 % žádnou (viz. Graf 17). Na tomto grafu vidíme, co nejvíce škola využívá: výklad učitele, pouštění filmů v hodině na dané téma. Dále škola v menší míře využívá besedy s odborníkem.

Otázka č. 18 Které preventivní aktivity na téma kyberšikana jsi ve škole absolvoval/a?

Graf 18: Které preventivní aktivity na téma kyberšikana jsi ve škole absolvoval/a

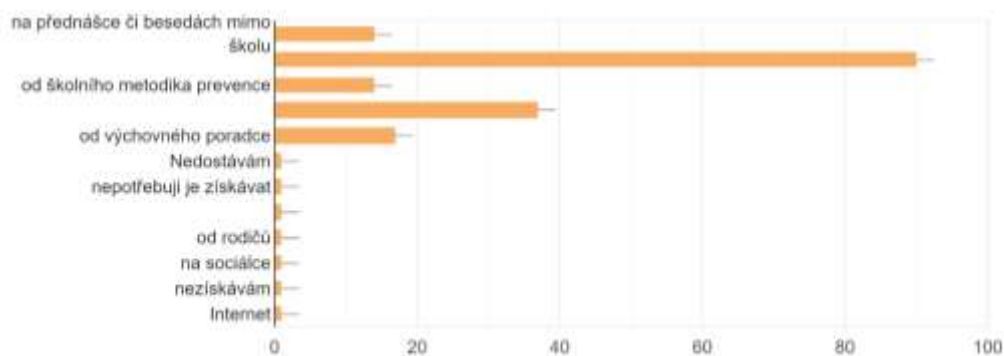

Zdroj: vlastní šetření

Na tomto grafu vidíme, které aktivity žáci absolvovali ve škole. 78,5 % dotazovaných absolvovalo výklad učitele, 72 % žáků pouštění filmu, 18,7 % respondentů absolvovalo besedu s odborníkem a 15% program v počítači na kyberšika, 2,7 % žádnou (viz. Graf18). Zde jsme zjistili, že daná škola nejvíce využívá výklad učitele nebo pouštění filmu v hodině na dané téma. Besedy s odborníkem na toto téma škola využívá méně než v předchozím grafu číslo sedmnáct.

Otázka č. 19 Jakým způsobem získáváš informace o prevenci se zaměřením na šikanu a kyberšikanu?

Graf 19: Jakým způsobem získáváš informace o prevenci se zaměřením na šikanu a kyberšikanu

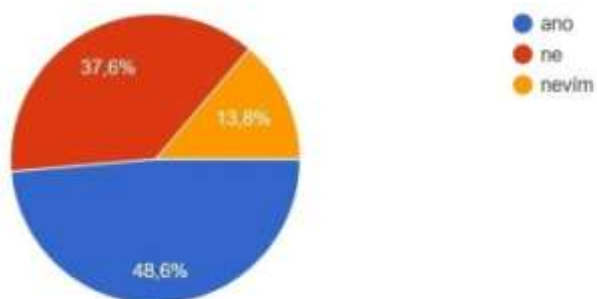

Zdroj: vlastní šetření

V této otázce jsme zjišťovali, jak žáci získávají informace o prevenci: ve výuce 84,1 %, na přednáškách či besedách ve škole odpovědělo 34,6 %, od výchovného poradce 15,9 % a dále 13,1 % od školního metodika prevence s přednáškami či besedami mimo školu. 0,9 % uvedlo, že žádné informace nedostává. 1,8 % nepotřebuje získávat informace. 0,9 % u psychologa získává informace, 0,9 % od rodičů, 0,9 % na sociálce, 0,9 % uvedlo internet (viz. Graf 19).

Otázka č. 20 Víš, kdo dělá ve vaší škole metodika prevence?

Graf 20: Víš, kdo dělá ve vaší škole metodika prevence

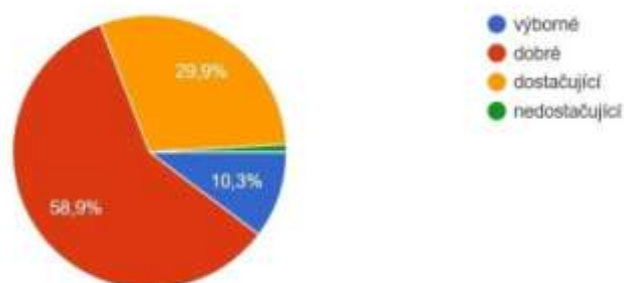

Zdroj: vlastní šetření

Otázka dvacet ukazuje, že polovina dotazovaných dané školy ví, kdo je na jejich škole metodik prevence a polovina žáků vůbec neví, kdo je metodik prevence, nebo jsi, nejsou jisté. 48,6 % žáků ví, kdo dělá ve škole metodika prevence, 37,6 % žáků neví, kdo dělá metodika prevence, 13,8 % odpovědělo nevím (viz. Graf 20). Ukázalo se, že dost žáků neví, kdo je u nich na škole školní metodikem prevence. Žáci potřebují osobně seznámit s metodikem.

Otázka č. 21 Jaké máte informace v těchto tématech (šikana, kyberšikana)?

Graf 21: Jaké máte informace v těchto tématech (šikana, kyberšikana)

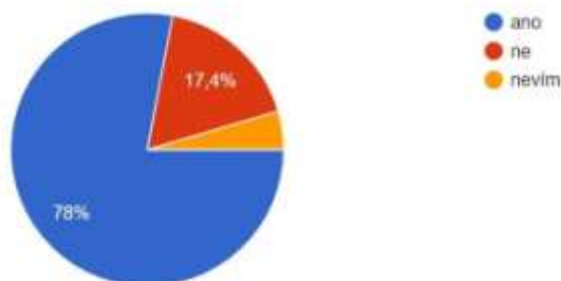

Zdroj: vlastní šetření

Z toho grafu bylo zjištěno, že respondenti své informace o šikaně a kyberšikaně známkují na dobré úrovni 58,9 %, 29,9 % žáků uvádí dostačující informace, 10,3 % žáků má výborné informace, 0,9 % žáků má nedostačující informace v tématech šikana a kyberšikana (viz. Graf 21).

Otázka č. 22 Byl/a jsi někdy svědkem nebo jsi slyšel/a, že někdo někomu ubližuje ve škole?

Graf 22:Byl/a jsi někdy svědkem nebo jsi slyšel/a, že někdo někomu ubližuje ve škole

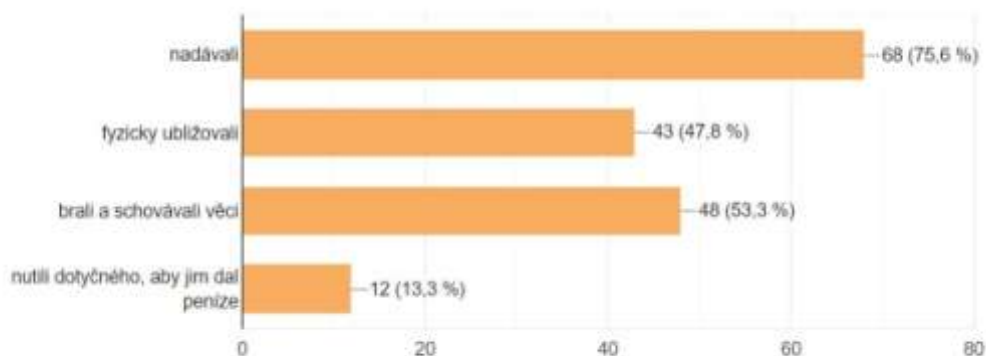

Zdroj: vlastní šetření

U otázky dvacet dva zjišťujeme, jestli byli žáci svědkem nebo někoho viděli, jak někomu ubližuje ve škole. 78 % bylo svědkem nebo vidělo, jak někdo někomu ubližuje, což je dost vysoké číslo. Z toho je viditelné, že je šikana mezi žáky rozšířená. 17,4 % nebylo svědkem a 4,6 % neví (viz. Graf 22). Pokud žáci odpověděli, ano byli svědkem pokračují na otázku číslo dvacet tři.

Otázka č. 23 Pokud ano jakým nejčastějším způsobem k tomu docházelo?

Graf 23: Pokud ano, jakým nejčastějším způsobem k tomu docházelo

Zdroj: vlastní šetření

Na grafu vidět, že 75,6 % žáků bylo svědkem nadávání, 53,3 % dotazovaných bylo svědkem, jak berou a schovávají věci, 47,8 % žáků bylo svědkem fyzickému ubližování. 13,3 % žáků zažilo, jak nutili dotyčného, aby jim dal peníze (viz. Graf 23). Tady z toho vyplývá, že šikana je celkem rozšířená.

Otázka č. 24 Kdy ses setkala se šikanou poprvé?

Graf 24: Kdy ses setkal/a se šikanou poprvé

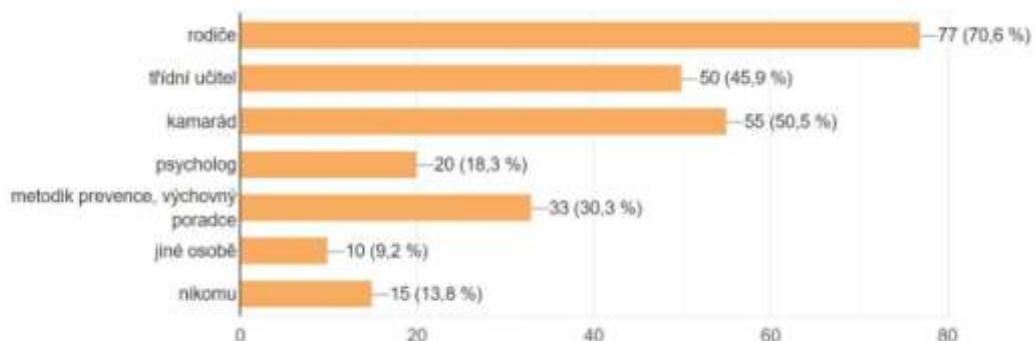

Zdroj: vlastní šetření

Na otázku dvacet dva navazuje otázka dvacet čtyři. Kdy ses setkal/a se šikanou poprvé? 51 % dotazovaných se setkala se šikanou poprvé na základní škole I. stupeň. 40% dotazovaných se setkala se šikanou na základní škole II. stupeň, 4 % dotazovaných se setkala se šikanou, už v mateřské škole, 3 % žáků se setkala na střední škole s šikanou, 1 % žáků se setkala se šikanou na kroužku nebo táboře (viz. Graf 24). Z tohoto grafu je patrné, že je šikana nejvíce rozšířená na základních školách.

Otázka č. 25 Na koho by, jsi se obrátil/a, kdyby jsi měl/a problém se šikanou?

Graf 25: Na koho by, ses obrátil/a, kdybys měl/a problém se šikanou

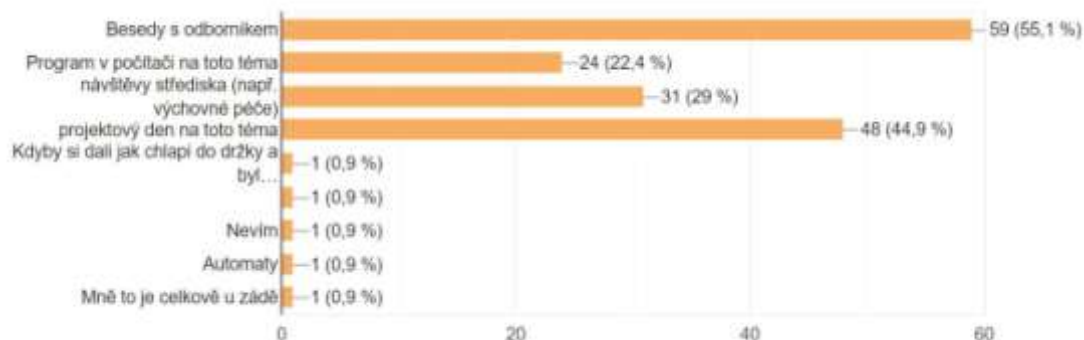

Zdroj: vlastní šetření

Otázka číslo dvacet pět ukazuje, komu by se respondenti nejčastěji svěřili s šikanou rodičům 70,6 %. Kamarádovi by se svěřilo 50,5 %, třídnímu učiteli 45,9 %, metodik prevence nebo výchovný poradce 30,3 %, psycholog 18,3 %. Nikomu by se svěřilo 15 % respondentů. 9,2 % žáků by se svěřilo jiné osobě (viz. Graf 25).

Otázka č. 26 Co by potřebovala vaše škola v oblasti prevence šikany/kyberšikany?

Graf 26: Co by potřebovala vaše škola v oblasti prevence šikany/kyberšikany

Zdroj: vlastní šetření

V této otázce by žáci uvítali na dané škole besedy s odborníkem 55,1 %, projektový den na téma šikana a kyberšikana 44,9 %, návštěvy střediska (např. výchovné péče) 29 %, program v počítači 22,4 % (viz. Graf 26).

5.7 Vyhodnocení výzkumných otázek a doporučení

Z dotazníkového šetření vyplývá, že šikana na školách je rozšířená. Je to dáno touto dobou, která jde dopředu a vyvíjí se moderní komunikační technika. Žáci by uvítali besedy s odborníkem, počítačové programy, návštěvy výchovných středisek zaměřené na prevenci v oblasti šikany a kyberšikany.

Jak jsou žáci seznámeni s pojmem šikana,kyberšikana?

Z dotazníku vyplývá, že žáci vědí, co znamená pojem šikana i kyberšikana. V uvedených příkladech žáci poznali šikanu, ale u kyberšikany už nebylo tolik správných odpovědí jako u šikany. Z toho vyplývá, že by žáci potřebovali více seznámit s kyberšikanou.

Setkali se žáci se šikanou?

Z dotazníku vyplývá, že problém se šikanou na vybrané střední škole je rozšířen. Je to dáno touto dobou, která jde dopředu a vyvíjí se moderní komunikační technika. V dotazníku žáci odpověděli, že nejvíce se setkali se šikanou na základní škole. Často se žáci setkávají s nadávkami, braním a schováváním věcí. S šikanou by se žáci svěřili rodičům, kamarádovi a třídnímu učiteli.

Jak probíhá prevence rizikového chování se zaměřením na šikanu. Kyberšikanu na dané škole?

Nejvíce informací dostávají ve výuce výkladem učitele nebo pouštěním filmu se zaměřením na šikanu. Žáci jsou informováni o prevenci rizikového chování jednou za rok. Prevenci rizikového chování probírají nejčastěji v Základech společenských věd a v menší míře v Informačních a telekomunikačních technologiích.

Jaké jsou potřeby žáků na preventivní program se zaměřením na šikanu, kyberšikanu?

Žáci jsou celkem spokojeni s preventivním programem, více by uvítali besedy s odborníkem, projektový den, který ve škole vůbec nerealizují a exkurze do výchovných zařízení.

Doporučení

Na dané škole bylo provedeno dotazníkové šetření. Na základě tohoto šetření vyplývá, že si žáci neuvědomují nebezpečí spojené s moderními komunikačními technologiemi. Doporučila bych dané střední odborné škole více se zaměřit na informovanost žáků ohledně kyberšikan. Učitelům bych navrhla tyto možnosti, jak žákům přiblížit nebezpečí spojené s kyberšikanou:

- a) Existuje několik webových stránek zaměřených na tuto problematiku. Například: www.e-bezpeci.cz, kde mají dobře zpracované materiály ke stažení zdarma, a stránku www.e-nebezpeci.cz, kde učitelé najdou vzdělávací kurzy zdarma. Další výukový materiál učitelé mohou najít na těchto internetových stránkách: www.policie.cz, www.minimalizacesikany.cz/, www.saferinternet.cz/, www.bezpecne-online.saferinternet.cz/, www.zachranny-kruh.cz, www.internetembezpecne.cz. Veškeré výukové materiály jsou i zde poskytnuté zdarma a školy na ně nemusí hledat peníze ve svém rozpočtu.
- b) Další možností pro školy jsou besedy s odborníky a vzdělávací přednášky. Tyto vzdělávací prostředky jsou pro školy ale většinou finančně náročné. V současné době se rozšiřuje i nabídka neziskových organizací v oblasti šikan a kyberšikan.
- c) Učitelé z praxe si chválí Občanské sdružení Semiramis, kde pracují lektori centra primární prevence Středočeského kraje. Sdružení realizuje jednodenní přednášky a semináře (dotace 3 hodiny, např. Šikana jako jedno z témat primární prevence, Kyberprostor jako jedno z témat primární prevence) nebo vícedenní kurzy (32 – 80 hodin, např. Efektivní práce s třídním kolektivem). Přednášky jsou určeny pro školní metodiky prevence, výchovné poradce i učitelé ZŠ a SŠ. Dlouhodobé kurzy jsou zaměřeny na komplexní a efektivní práci s třídním kolektivem v rámci bezpečného prostředí ve třídě. Díky těmto kurzům se učitelé naučí efektivně pracovat se třídou a předcházet různým formám rizikového chování (Vzdělávání pro pedagogické pracovníky, 2020).
- d) Velmi účinné jsou adaptační kurzy a práce s kolektivem v rámci dané třídy, např. během třídnických hodin. Třídní učitel pracuje se svou třídou, aby upevnil vztahy v rámci kolektivu, realizuje různé aktivity pro podporu dobrých vztahů ve třídě.

- e) Policie České Republiky pořádá besedy o šikaně a kyberšikaně zdarma. Doporučila bych učitelům oslovit polici a pozvat ji do školy.
- f) Také bych oslovila Speciální pedagogické centrum Poděbrady, kde nabízejí metodické návštěvy a konzultace přímo na školách.
- g) Je možné realizovat i exkurze do výchovných středisek (např. Výchovný ústav Klíčov).
- h) Navrhla bych projektový den pro celou školu. Pozvala bych Policii České republiky, která by na škole udělala přednášku a zadala úkoly na daný rizikový problém (šikana, kyberšikana). Žáci by mohli vytvořit vlastní návrhy, jak řešit šikanu, a pak by tyto návrhy prezentovali. Na projektovém dnu by se jim mohli osobně představit metodik prevence a výchovný poradce, aby žáci věděli, kdo to je a s jakými problémy za nimi mohou žáci přijít a poradit se s nimi. Součástí projektu by byly i aktivity na upevnění vztahů mezi vrstevníky. V závěru bych udělala zpětnou vazbu od žáků, jak byli spokojeni s projektovým dnem a co by pro příště uvítali navíc.
- i) Dále bych žákům vysvětlila, kdo je metodik prevence a kde má sídlo. Z dotazníku totiž vyplývá, že polovina žáků vůbec neví, kdo je školní metodik prevence.
- j) Doporučila bych i účast pedagogů na příslušných seminářích k šikaně a kyberšikaně v rámci dalšího vzdělávání pedagogů.
- k) Navrhla bych školnímu metodikovi prevence účastnit se seminářů/besed a poskytnout svým žákům dostatek informací ohledně šikany a kyberšikany, případně její realizaci.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapovat situaci v prevenci rizikového chování zaměřené na šikanu a kyberšikanu na vybrané střední odborné škole. Práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část.

V teoretické části byly vymezeny pojmy prevence, rizikové chování a dále se zaměříme na šikanu a kyberšikanu.

V praktické části byl proveden rozhovor s metodikem prevence a dotazníkové šetření. Šetření se uskutečnilo na vybrané střední škole. Obě metody pomohly k zodpovězení výzkumných otázek:

- Je hodně rozšířen problém se šikanou na vybrané střední škole?
- Jsou žáci dostatečně informováni o šikaně a kyberšikaně?
- Jsou žáci dostatečně seznámeni s pojmem šikana, kyberšikana?
- Jsou žáci spokojeni s preventivním programem?

Z výsledků vyplývá, že šikana a kyberšikana je celkem rozšířená. Dále bylo zjištěno, že na tomto učilišti nevěnují tolik pozornosti prevenci rizikového chování. Prevence rizikového chování se zaměřením na šikanu a kyberšikanu se provádí ve škole, ale jen v rámci školního vzdělávacího plánu. Žáci by měli podle školního vzdělávacího plánu umět objasnit, co se rozumí pod pojmem šikana. Ve školním vzdělávacím plánu je vymezena na šikanu jedna vyučovací hodina.

V rámci možností jsou respondenti spokojeni s preventivním programem na jejich škole, ale přesto by ocenili více informací ohledně těchto témat. Žáci mají zájem o tato témata. Teď záleží na pedagogických a nepedagogických pracovnících tohoto učiliště, jak využijí zájem žáků o téma šikana a kyberšikana.

Škole jsem navrhl besedy s odborníkem, adaptační kurzy a Speciální pedagogické centrum Poděbrady dělají besedy pro školy zdarma. Doporučila jsem projektový den pro celou školu a další. Určitě bych navrhla školnímu metodikovi prevence účastnit se seminářů a besed.

V závěru bych chtěla zmínit, že na prevenci šikany a kyberšikany by se neměla podílet jen škola, ale i rodiče, rodina a lektoři zájmových kroužků a jiné subjekty, které působí při vzdělání a výchově.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8513-X.
- FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. V Praze: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
- GAJDOŠOVÁ, Eva a Gabriela HERÉNYIOVÁ. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Praha: Portál, 2006. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-736-7115-8.
- ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2000. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8419-2.
- ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
- JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2992-3.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
- SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.

- ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.
- MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-393-8.
- MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ, et al. *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.
- CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. Ostrava: EconomPress, 2014. ISBN 978-80-905065-6-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- Prevence legislativa. *MŠMT* [online]. [cit. 2019-08-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/pravni-predpisy-1>
- Prevence rizikového chování. *Ostrov radosti - Středisko volného času* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>
- Základní princip primární prevence. *Prevence rizikového chování* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/zakladni-princip-primarni-prevence>
- Vymezení rizikového chování. *Klinika adiktologie* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/vymezeni-rizikoveho-chovani>
- Školní poradenské pracoviště. *Inkluze v praxi* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://inkluzevpraxi.cz/kategorie-reditel/1149-povinnosti-skolniho-poradenskeho-pracoviste?highlight=WyJtZXRvZGlrIiwicHJldmVuY2UiLCJtZXRvZGlrIHByZXZlbnNIII0=>
- Kyberšikana a šikana - rozdíly. *Prevence kyberšikany* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://www.kybersikana.eu/2010/12/kybersikana-sikana-rozdily.html>
- České děti v kyberšikaně. *Projekt e-bezpečí* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/ceske-deti-v-kybersvete-2019>
- Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013. *Královehradecký kraj* [online]. [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/skolstvi/prevence-soc->

[patologických-jevu/vyzkum-rizikoveho-chovani-ceskych-deti-v-prostredi-internetu-2013-63501/](http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny)

- Metodické dokumenty. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
- Dokument ke stažení. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>
- Standardy odborné způsobilosti. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_odborne_z_pusobilosti.pdf
- Sbírka zákonů. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-101>
- Věštník. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: [file:///C:/Users/Barbora/Downloads/MŠMT%2008-13%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Barbora/Downloads/MŠMT%2008-13%20(2).pdf)
- Kyberšikana. *E-nebezpečí pro učitele* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: file:///C:/Users/Barbora/Downloads/kyberikana_studie-krejci.pdf
- Vzdělávání pro pedagogické pracovníky. *Centrum vzdělávacích aktivit* [online]. [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <http://www.os-semiramis.cz/os-site/centra/centrum-vzdelavacich-aktivit/>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Obrázek 1: Tradiční a moderní dělení období adolescence	20
Tabulka 1: Rozdíly mezi šikanováním a škádlením	26
Tabulka 2: Rozdíly tradiční šikany a kyberšikany	30
Tabulka 3: Rozdíl mezi kyberšikanou a šikanou	32
Graf 1: Pohlaví	40
Graf 2: Do kterého ročníku chodíš	40
Graf 3: Co je podle tebe šikana	41
Graf 4: Žáci spolužákovi pravidelně vysypou batoh a seberou mu svačinu	42
Graf 5: Žáci ponižují spolužáka a urážejí ho.	43
Graf 6: Žáci se popichují a mají dobrou náladu	44
Graf 7: Žáci úmyslně ničí spolužákovi věci.	45
Graf 8: Žáci do spolužáka kopají, strkají a někdy ho „profackují“	46
Graf 9: Co znamená pojem kyberšikana	47
Graf 10: Spolužák šíří moje ztrapňující nebo osobní obrázky	48
Graf 11: Právě jsem dostal e-mailem rasistický vtip a mám ho poslat dál	49
Graf 12: Pronásleduje mě jeden kluk. Pořád mi volá a posílá textovky	50
Graf 13: Někdo mi sebral moji identitu a píše ostatním hrozné věci	51
Graf 14: Někdo mi posílá výhružné textovky, e-maily	52
Graf 15: Ve kterých předmětech probíráte prevenci se zaměřením na šikanu, kyberšikanu	53
Graf 16: Jak často probíhají preventivní aktivity zaměřené na šikanu a kyberšikanu	54
Graf 17: Které preventivní aktivity na téma šikana jsi ve škole absolvoval/a	55
Graf 18: Které preventivní aktivity na téma kyberšikana jsi ve škole absolvoval/a	56
Graf 19: Jakým způsobem získáváš informace o prevenci se zaměřením na šikanu a kyberšikanu	57
Graf 20: Víš, kdo dělá ve vaší škole metodika prevence	58
Graf 21: Jaké máte informace v těchto tématech (šikana, kyberšikana)	59

Graf 22:Byl/a jsi někdy svědkem nebo jsi slyšel/a, že někdo někomu ubližuje ve škole.....	60
Graf 23:Pokud ano, jakým nejčastějším způsobem k tomu docházelo	61
Graf 24:Kdy ses setkal/a se šikanou poprvé	62
Graf 25:Na koho by, ses obrátil/a, kdybys měl/a problém se šikanou	63
Graf 26:Co by potřebovala vaše škola v oblasti prevence šikany/kyberšikany	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Program proti šikanování

Příloha č. 2 Dotazník

Příloha č. 3 Otázky k rozhovoru

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. Šikana se v zárodečné fázi vyskytuje v téměř každé škole, a proto je nutné věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Při šikaně jde vždy o projev patologických mezilidských vztahů.

Tento Program proti šikanování ve škole slouží k vytvoření bezpečného, respektujícího a pomoc a spolupráci poskytujícího prostředí ve škole. Zaměřuje se především na prevenci šikany a nabízí postupy řešení šikanování. Je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále pak nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům školy. Tento program je nedílnou součástí Minimálního preventivního programu školy a vychází i z Primární prevence sociálně patologických jevů.

CÍLE PROGRAMU PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Krátkodobé cíle

- poskytovat žákům dostatečné množství informací týkající se šikany s ohledem na jejich věk a sociální vyspělost
- definovat šikanu a její definici začlenit do školního řádu, hovořit o rozdílu mezi škádlením a šikanováním
- zmapování úrovně vědomostí o šikaně mezi žáky i učiteli
- diagnostikování výskytu šikany na škole formou dotazníkového šetření výchovný poradce, vedení školy
- vytipování rizikových míst a jejich sledování - šatny, WC, chodby, školní třídy během přestávky, chodba u automatu atd.

Dlouhodobé cíle

- vytváření pozitivní atmosféry ve škole - nastartování procesů tvorby bezpečného prostředí ve škole - vzájemná komunikace a informovanost mezi pedagogy - při pravidelných poradách se informovat o tom, čeho si kdo všiml, na koho je třeba dávat pozor atd.
- zvýšení vnímavosti vůči změnám v žákovských kolektivech

- průběžně – jakmile si někdo z pedagogů všimne nezdravého chování, příznaků nezdravých vztahů a nevhodného chování vůči některému z žáků, neprodleně to nahlásí třídnímu učiteli a vedení školy
- po potvrzení výskytu šikany a vyřešení případu (ŠPP) je nutno shrnout postupy a výsledek řešení
- nastavení vstřícných vztahů mezi žáky a učiteli, žáky navzájem a mezi učiteli navzájem
- dlouhodobé vzdělávání celého učitelského sboru
- zahrnovat témata šikany do výuky jednotlivých předmětů
- práce s třídními kolektivy – plně v kompetenci třídních učitelů, kteří si zvolí vhodné a odpovídající organizační formy

VYMEZENÍ POJMŮ

Definice pojmu šikana

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je **ublížit, ohrožit nebo zastrašovat** žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí, nebo nemohou z nejrůznějších důvodů bránit. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá.

Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Neoddělitelnou součástí problému je **skupinová dynamika** – za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti.

Může se realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace – **kyberšikana**. Je to úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a telekomunikačních technologií. Zahrnuje útoky pomocí e- mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky, nahrávání ponižující situace na mobilní telefon a její rozesílání přes MMS či internet apod.

Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti. Šikanování v jakékoliv formě nesmí být pracovníky školy akceptováno.

Odpovědnost školy

Škola, či školské zařízení, má jednoznačnou odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§ 367 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování (§ 366 trestního zákona) či schvalování trestného činu (§ 365 trestního zákona), v krajním případě i podněcování (§ 364 trestního zákona).

Základní formy šikany

1. verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (též kyberšikana)
2. fyzická šikana, přímá i nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti)
3. smíšená šikana (kombinace verbální a fyzické šikany) - násilné a manipulativní příkazy

Šikana je každé chování, které splňuje tyto znaky:

- je **cílené** vůči jedinci nebo skupině
- je obvykle **opakované**, často dlouhodobé
- jeho záměrem je oběti **ohrožit, ponížit či zastražit**
- oběť **se neumí bránit** a dlouhodobě trpí

Šikana není:

- jednorázová rvačka, nevhodný vtip či konflikt
- vyčlenění dítěte z kolektivu, pokud není motivováno snahou ublížit či pobavit se na jeho úkor

Varovné signály šikany

Nepřímé (varovné) znaky šikanování:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády
- při týmových sportech bývá volen do mužstva mezi posledními
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči, stává se uzavřeným
- školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje, ztráta zájmu o učení
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené nebo je stále postrádá, odmítá
- vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy, časté jsou pozdní příchody do školy
- má často zašpiněný nebo poškozený oděv
- zdravotní potíže (někdy simulované)
- nedokáže vysvětlit svá občasná zranění (odřenin, modřin, škrábance nebo řezné rány)
- zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť
- přízpůsobovací konflikty nejsou vzácností!

Přímé znaky šikanování:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný
- kritika žáka, poznámky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů nebo k spoluúčasti na nich
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Znaky šikanování projevující se mimo školu:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi
- nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem
- nechutí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo), dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat strach nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem
- chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. „Nechte mě!“
- ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně - bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, odmítá svěřit se s tím, co je trápí
- žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze
- nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí

- je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- stěžuje si na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma, své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat
- dítě se vyhýbá docházce do školy, zdržuje se doma víc, než mělo ve zvyku

Nejčastější příčiny šikanování:

- tlak skupiny na „přizpůsobení se“ odlišného jedince (usilování o „nápravu“, obrana vlastního hodnotového systému = netolerantnost)
- tlak skupiny na „přizpůsobení se“ odlišného jedince (usilování o „nápravu“, obrana vlastního hodnotového systému = netolerantnost)
- necitlivý humor až zábava za každou cenu – zesměšňování (nedostatek sociálního citění, bezohlednost, zlomyslnost)
- odreagování špatné nálady
- zesměšňování a ponižování jako projev nedostatku komunikačních dovedností nebo nejistého postavení – nepřímou vyjadřovaná kritika, nepřímá agresivita (ironie, zveličování slabin)
- nedostatek sociálních dovedností nebo nedostatek sebejistoty – snaha posílit si sebevědomí a získat si lacinou popularitu (zesměšňování, ponižování slabšího, útočení na neoblíbeného jedince)
- prosazování se pomocí nejprimitivnějších prostředků – moc a síla jako základní hodnoty trestání slabosti
- destrukce jako náhražka tvořivého činu, ubližování místo pozitivních vztahů – potíže s naplněním přirozené lidské potřeby „něco způsobit“, potíže se získáváním pozitivního ocenění („negativní kreativita“)
- zneužívání mocenské převahy – opojnost pocitu převahy (fascinace mocí), kompenzace vnitřní nejistoty a pocitu nedostatečnosti
- sadistická slast – narušená osobnost, způsob odreagování psychických potíží

PREVENCE ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLE

Základem prevence šikanování a násilí je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky, žáky a učiteli, vytváření bezpečného prostředí třídy. Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských

vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Jedná se o výchovnou práci ve výuce, v třídnických hodinách, na výletech a adaptačních pobytech.

Prevence v třídnických hodinách

Každý pedagog, obzvláště třídní učitel, je odpovědný za vytvoření zdravého klimatu třídy. Žáci by měli znát a umět pracovat v komunitním kruhu, při skupinové práci, vyjadřovat se slušně a otevřeně při zpětné vazbě atd. Pracuje se s pravidly tříd a dynamikou třídního kolektivu.

Pedagog je povinen:

- podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi
- jednat s dětmi jako s partnery
- udržovat ovzduší důvěry mezi dětmi a pedagogy
- v kritických situacích dát jasně najevo, že špatné chování nelze tolerovat
- nebýt lhostejný k projevům agresivity
- informovat děti i rodiče, na koho se obrátit při problémech - třídní učitel, výchovný poradce, schránka důvěry, vedení školy, linka důvěry
- třídní učitel by měl znát záliby svých žáků, zajímat se o to, jak tráví volný čas, a umět si s nimi o tom povídat, mají-li zájem, snažit se mít přehled o vzájemných vztazích ve třídě i mimo ni
- žádoucí je vytvoření třídní charty proti šikanování
- součástí třídnických hodin může být diskuse, jaký je rozdíl mezi šikanováním a škádlením, hledání
- odpovědi co mohou udělat ostatní a co já sám, abychom se ve třídě cítili bezpečně a v pohodě, řešení otázky, co by se dalo dělat společně zajímavého.

Prevence ve výuce

Téma prevence šikany je zpracováno do školního vzdělávacího programu. K tomuto účelu jsou využity předměty, které se přímo vztahují k prevenci sociálně patologických jevů (výchova ke zdraví, výchova k občanství). Částečně se prevence šikany objevuje také v předmětech jako je český jazyk, základy společenských věd,

tělesná výchova. Žáci jsou seznamováni s následujícími tématy a jsou u nich rozvíjeny tyto dovednosti:

1. Co je a co není šikana.
2. Co je a co není „bonzování“.
3. Jakým způsobem se zastat oběti.
4. Jak vhodným způsobem vyhledat pomoc dospělého.

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací

Škola se snaží systémově spolupracovat s rodiči těmito prostředky:

- vzájemné informování - ze strany školy v případě, že se šikana objeví a ze strany rodičů v případě, že zpozorují nějaký problém
- vzájemná spolupráce při řešení problémů
- třídní schůzky, konzultační hodiny

System dalšího vzdělávání školy

- pravidelná školení metodika prevence
- vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů v kolektivu
- upevňování zdravých norem chování ve třídách
- zvyšování informovanosti pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování

KRIZOVÝ PLÁN A POSTUPY ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ

Postup pedagogického pracovníka

- informují-li rodiče pedagogického pracovníka o podezření na šikanování nebo má-li pedagogický pracovník podezření na šikanování, spolupracuje

s metodikem prevence a výchovným poradcem - zahájí okamžitě vyšetřování šikany, informuje ředitele školy

- v případě prokázaných projevů šikany neprodleně informuje ředitele školy, spolupodílí se na vyšetřování šikany dle pokynů ředitele školy
- vždy informuje rodiče o výsledcích vyšetřování šikany, a to i v případech, že se podezření neprokáže
- navrhne na pedagogické radě potrestání agresorů
- v případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat péči pedagogicko –
- psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších
- odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů (zajistí výchovný poradce)

Postup ředitele školy

- přijme informaci o šikanování (pedagogický pracovník, rodič, žák)
- rozhodne, zda škola zvládne řešit šikanu vlastními silami nebo zda potřebuje pomoc zvenku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a Policií ČR
- zajistí informování dotčených rodičů o vyšetřování šikany nebo sám informuje o výsledcích vyšetřování šikany
- v mimořádných případech doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu (spolupráce se VP) - v mimořádných případech podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu
- dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění) oznámí tuto skutečnost Policii ČR
- oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, ohrožující bezpečí a zdraví žáka

- pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu
- projedná v pedagogické radě potrestání agresorů

Doporučené postupy vyšetřování:

Počáteční šikana

- a. rozhovor s těmi, kteří na šikanu upozornili a s oběťmi – v soukromí, nikoliv před celou třídou (TU, ŠMP)
- b. nalézt vhodné svědky (TU)
- c. individuální, eventuálně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace oběti a agresora) (TU, ŠMP)
- d. zajistit ochranu obětem
- e. rozhovor s agresory – případně konfrontace mezi nimi – snažit se najít nejslabší článek, dovést je k přiznání či vzájemnému obviňování (TU, ŠMP, minimálně dva)
- f. svolat schůzky za účasti vedení školy, ŠMP, TU, VP. Projednat, zda se jedná o šikanu a v jaké závažnosti, jaká opatření učinit vzhledem k oběti a agresorovi i třídě jako celku, rozhodnout, kdo bude jednat s rodiči obětí a agresorů.
- g. Pozvat do školy rodiče agresorů (jsou-li nezletilí), seznámit je
- h. s navrženými opatřeními, požádat je o spolupráci, provést zápis. Je-li agresor zletilý, jednat přímo s ním.
- i. Pozvat do školy rodiče oběti (nezletilé), ne však zároveň s rodiči agresora. Dohodnout další opatření a postup k nápravě situace. Provést zápis.
- j. TU oznámí případné potrestání viníků ve třídě a důrazně upozorní, že škola nebude shovívavá k podobným projevům chování a že bude vyžadovat plnění Školního řádu. Třídou nadále sleduje a konzultuje postup s ŠMP.

Pokročilá šikana (výbuch násilí skupiny proti jednotlivci či minoritní skupině)

- a. překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední ochrana oběti/obětí
- b. domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování
- c. zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
- d. pokračující pomoc a podpora oběti
- e. nahlášení Policii ČR
- f. zahájení vlastního vyšetřování

Následná výchovná opatření

Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí, ...). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků - klinických psychoterapeutů nebo psychiatrů.

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem.

Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina). Další práce se třídou je v kompetenci TU, ŠMP nebo VP, případně jiných odborníků. Je třeba si uvědomit, že naším cílem není potrestat viníky, ale především zajistit nápravu a zlepšení vztahů ve třídě.

Pro potrestání agresorů lze využít následující výchovná opatření:

- napomenutí a důtka TU, důtka ředitele školy
- snížení známky z chování
- podmíněčné vyloučení a vyloučení ze studia
- převedení do jiné třídy, školy

V mimořádných případech lze užít další opatření:

- ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP.
- ředitel školy doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu

- ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně

k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Dotazník - šikana

Milí žáci,

dotazníkové šetření, které budete nyní vyplňovat, bude sloužit jako část výzkumu bakalářské práce. Cílem je zmapovat situaci na vaší škole podle skutečnosti. Snažte se prosím odpovědět na všechny otázky pravdivě. Dotazníkové šetření je zcela anonymní. Není dohledatelné, kdo dotazník vyplnil.

Za vyplnění předem děkuji.

***Povinné pole**

1. 1. Pohlaví *

Označte jen jednu elipsu.

chlapec

dívka

2. 2. Do kterého ročníku chodíš? *

Označte jen jednu elipsu.

1.ročník

2.ročník

3.ročník

3. 3. Co je podle tebe šikana? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

opakovaná agrese, fyzické ubližování

vysmívání

pomlouvání

psychické ubližování, nadávky, ponižování

nevím

4. 4. Je to podle tebe šikana? Žáci spolužákovi pravidelně vysypou batoh a seberou mu svačinu.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

5. 5. Je to podle tebe šikana? Žáci ponižují spolužáka a urážejí ho.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

6. 6. Je to podle tebe šikana? Žáci se popichují a mají dobrou náladu.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

7. 7. Je to podle tebe šikana? Žáci úmyslně ničí spolužákovi věci.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

8. 8. Je to podle tebe šikana? Žáci do spolužáka kopají, strkají a někdy ho profackují.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

9. 9. Co znamená pojem kyberšikana?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- šikana v mateřské škole
 šikana prostřednictvím moderních technologií, internet, mobil
 šikana na pracovišti

10. 10. Je to podle tebe kyberšikana? Spolužák šíří moje ztrapňující nebo osobní obrázky.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

11. 11. Je to podle tebe kyberšikana? Právě jsem dostal e-mailem rasistický vtip a mám ho poslat dál.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

12. 12. Je to podle tebe kyberšikana? Pronásleduje mě jeden kluk. Pořád mi volá a posílá textovky.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

13. 13. Je to podle tebe kyberšikana? Někdo mi sebral moji identitu a píše ostatním hrozné věci.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

14. 14. Je to podle tebe kyberšikana? Někdo mi posílá výhružné textovky, e-maily.

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

15. 15. Ve kterých předmětech probíráte prevenci se zaměřením na šikanu, kyberšikanu?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ZSV - základy společenských věd
 ICT - informační a komunikační technologie
 Ekonomika
 ZPV - základy přírodních věd
 ČJL - český jazyk a literatura

Jiné: _____

16. 16. Jak často probíhají preventivní aktivity zaměřené na šikanu a kyberšikanu?

Označte jen jednu elipsu.

- 1x za rok
 1x za půl roku
 1x za měsíc
 Jiné: _____

17. 17. Které preventivní aktivity na téma šikana jsi ve škole absolvoval/a?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- beseda s odborníkem
 skupinové aktivity
 návštěva střediska výchovné péče
 pouštění filmu
 výklad učitele

Jiné: _____

18. 18. Které preventivní aktivity na téma kyberšikana jsi ve škole absolvoval/a?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- beseda s odborníkem
 pouštění filmu
 výklad učitele
 program v počítači na kyberšikanu

Jiné: _____

19. 19. Jakým způsobem získáváš informace o prevenci se zaměřením na šikanu a kyberšikanu?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- na přednášce či besedách mimo školu
 ve výuce
 od školního metodika prevence
 na přednáškách či besedách ve škole
 od výchovného poradce

Jiné: _____

20. 20. Viš, kdo dělá ve vaší škole metodika prevence?

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

21. 21. Jaké máte informace v těchto tématech (šikana, kyberšikana)?

Označte jen jednu elipsu.

- výborné
 dobré
 dostačující
 nedostačující

22. 22. Byl/a jsi někdy svědkem nebo jsi slyšel/a, že někdo někomu ubližuje ve škole?

Označte jen jednu elipsu.

- ano
 ne
 nevím

23. 23. Pokud ano, jakým nejčastějším způsobem k tomu docházelo?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- nadávali
- fyzicky ubližovali
- brali a schovávali věci
- nutili dotyčného, aby jim dal peníze

24. 24. Kdy ses setkal/a se šikanou poprvé?

Označte jen jednu elipsu.

- mateřská škola
- základní škola I.stupeň
- základní škola II.stupeň
- střední škola
- kroužek (např. sportovní, keramika, atd.)
- tábor

25. 25. Na koho by ses obrátil/a, kdybys měl/a problém se šikanou?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- rodiče
- třídní učitel
- kamarád
- psycholog
- metodik prevence, výchovný poradce
- jiné osobě
- nikomu

26. 26. Co by potřebovala vaše škola v oblasti prevence šikany/kyberšikany?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Besedy s odborníkem
- Program v počítači na toto téma
- návštěvy střediska (např. výchovné péče)
- projektový den na toto téma

Jiné: _____

1. Kolik je Vám let?
2. Jak dlouho pracujete ve školství?
3. Jaká je náplň práce metodika?
4. Jaké aktivity na téma šikana ve škole pořádáte?
5. Můžete jednotlivé aktivity stručně popsat?
6. Pořádá škola besedy na téma šikana?
7. Jaké aktivity na téma kyberšikana ve škole pořádáte?
8. Můžete jednotlivé aktivity stručně popsat?
9. Pořádá škola besedy na téma kyberšikana?
10. Mají žáci tyto aktivity ve vyučovacích hodinách nebo po vyučování?
11. Jsou tyto aktivity pro žáky povinné?
12. Jaká je zpětná vazba žáků na uskutečněné aktivity?
13. Mají žáci zájem o tyto aktivity a besedy?
14. Už jste řešila šikanu na vaší škole?